

Dr. sc. Amir Šelo

Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona

USTAVNOPRAVNA I KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA SUVERENITETA I TERITORIJALNOG INTEGRITETA DRŽAVE

Sažetak: Suverenitet države podrazumijeva da na njenom teritoriju može funkcionisati i egzistirati samo i isključivo vlast te države. Istovremeno, suverenitet jedne države podrazumijeva i njenu apsolutnu nezavisnost u odnosu na sve druge države. Ti principi garantuju njen vanjski suverenitet. Unutrašnji suverenitet garantuje najvišu moguću vlast unutar njenih granica, što znači da ne može biti govora o vršenju bilo kojeg oblika vlasti od nižih nivoa ukoliko to pravo država nije nekim normativnim aktom prenijela na njih. Uz pojam suvereniteta je usko povezan pojam teritorijalnog integriteta države, koji podrazumijeva teritorijalnu cjelovitost države i njenu nedjeljivost.

Teritorijalni integritet i suverenitet predstavljaju jedne od glavnih karakteristika današnjih država. Poseban izazov u današnje vrijeme pitanje suvereniteta pojavljuje se u složenim državama kao što su federacije i regionalne države, kao i u drugim oblicima država.

Cilj rada je da se uporednopravnom analizom utvrdi način na koji se suverenitet i teritorijalni integritet države štite ustavom i krivičnopravnim zakonodavstvom, kroz konkretne primjere određenih država.

Ključne riječi: ustav, suverenitet, teritorijalni integritet, krivično zakonodavstvo

1. Uvod

Moderna demokratska država je društvena vrijednost koja zaslužuje i traži pravnu zaštitu. Zaštita demokratske i ustavne države proizilazi iz zaštite koja se daje njegovim građanima, jer pojedinac može samo održavati i ostvarivati svoja osnovna prava unutar pravilno funkcionalnog ustavnog i političkog okvira.

Nema sumnje da je interes društva da zaštiti ustavnu demokratsku državu. Takva pravna zaštita je posebno značajna u državama sa složenim ustavnim uređenjem (federacije, regionalne države i drugi vidovi složenih država). Naime, pored krivične zaštite protiv delikata koja se čine protiv suvereniteta takve države, potrebna je i odgovarajuća ustavna zaštita radi postizanja supremacije saveznog/federalnog ustavnog poretka na osnovu kojeg je u uređena takva država.

Vrlo su opasne aktivnosti koje štete ili ugrožavaju organizacionu i funkcionalnu strukturu demokratske države s ciljem uništenja nje ili njenih institucija. Takve aktivnost mogu spriječavati državne institucije da obavljaju svoje ustavne dužnosti. Odgovarajuća zaštita ustavnog poretka zahtijeva zabranu radnji uključujući pokušaje i pripreme za takve radnje i odgovarajuću krivičnopravne sankcije.

Krivična djela protiv ustavnog poretka štete suštini, strukturi i funkcioniranju države. Pravna zaštita (ustavna i krivična) u tom smislu ima dvostruku svrhu: zaštita samog postojanja sistema vlasti, odnosno sprečavanje djelovanja subjekata koji nastoje da na nedemokratski način sruše ustavni poredak i zaštita institucija države kako bi im se omogućilo da pravilno obavljaju svoje funkcije. Obzirom da je objekt zaštite ovih krivičnih djela država i njene institucije može se reći da se radi i o političkim deliktima. Ustav Sjedinjenih Država ove delikte propisuje i u Ustavu, tako da se u kontekstu Sjedinjenih Država mogu nazivati i ustavnim deliktima.

U složenim državama pored krivičnopravnih sankcija za protupravno postupanje u odnosu na ustavni sistem države, kao izazov javlja se pitanje secesionizma. Pitanje secesionizma otvara pitanja odnosa supremacije federalnog/saveznog ustava i subnacionalnih administrativnih jedinica, na koje odgovor ne mogu dati norme krivičnog zakonodavstva, nego isključivo ustavnosudski organi koji su osnovani na osnovu ustava i čije su nadležnosti određene ustavima složenih država. Tu se jasno i vidi značaj ustavnog prava kao osnovne grane unutrašnjeg javnog prava.

Kroz ovaj rad će se navedena pravna pitanja razmatrati na primjerima dvije federacije iz anglosaksonskog pravnog sistema (Sjedinjenje Države i Kanada), te dvije države iz evropskog kontinentalnog prava (španska regionalna države i država Bosna i Hercegovina), sa ciljem izvođenja odgovarajućih zaključaka u kontekstu ustavnopravne i krivičnopravne zaštite suvereniteta i teritorijalnog integriteta složenih država.

2. Pojam suvereniteta

Pojam suvereniteta je razvio Jean Bodin 1576. godine: „Suverenitet je najviša i o zakonima nezavisna vlast nad građanima i podanicima” (*"Six livres de la republique"*).¹ Po Bodinu se za suverenu vlast vezuju svojstva stalnosti, neprenosivosti, neotuđivosti, nedjeljivosti i pravne neograničenosti.²

Prema Hobbesovoj definiciji, država je „osoba“, a tvorac njenih radnji postao je velik broj pojedinaca, i to posredstvom uzajamnih sporazuma, s ciljem da koriste snagu i sredstva svih, onako kako to budu smatrali prikladnim za mir i zajedničku odbranu.³ Rousseau u

¹ Jean Bodin, *Šest knjiga o republici (izbor)*, I, Zagreb, Politička kultura, 2002., str. 60-68.

² Francis Harry Hinsley, *Suverenitet*, Zagreb, August Cesarec, 2002. str.135.

³ Thomas Hobbes, *Levijatan ili građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2004., str. 123

svom učenju pored zahtjeva za izričitim priznanjem da je izvorni nositelj vrhovne vlasti narod, koja je ideja bila općeprihvaćena, ističe i zahtjev da sam narod mora i vršiti suverenitet.⁴ U 18. stoljeću u naprednijim se zajednicama pojavio problem usklađivanja ideje suvereniteta s idejom pravne države.⁵ Političku vlast u državi trebalo je, dakle, staviti u ustavne okvire.

Tvorac klasične teorije državnoga suvereniteta njemački je pisac ustavnoga prava Georg Jellinek, koji u suverenitetu vidi svojstvo državne vlasti, a ne samu državnu vlast ili položaj glavnoga državnog tijela. Prema Jellineku, suverenitet je vlastito svojstvo jedne države čija suverena moć treba biti pravno vezana putem vlastite volje. Tako odbacuje poimanje suvereniteta kao apsolutno neograničene vlasti. Suverena vlast ne znači državnu premoć, to je pravna vlast i prema tome pravno vezana.⁶ Austrijski pravnik i tvorac modernog ustavnog sudstva kao centralizovanog sistema kontrole ustavnosti Hans Kelsen poistovjećuje državu s pravnim poretkom, a suverenitet određuje kao svojstvo pravnog poretka. Suveren je samo onaj pravni poredak koji nije sadržan ni u kom drugom, jer se ne može izvesti ni iz kog drugog, tj. suveren je samo cjelokupan poredak koji sve druge obuhvaća kao djelomične poretku, suverena je samo država kao pravni pojam ako se podudara s cjelokupnim pravnim poretkom.⁷

Suverenitet se danas razumijeva kao obilježje državne vlasti po kojem u svakoj državi postoji i mora postojati najviša, nedjeljiva i apsolutna vlast koja nije podložna ničijoj kontroli. Raščlanjivanjem pojma suvereniteta može se govoriti o vanjskom i unutrašnjem suverenitetu države. Neki autori smatraju da postoji i sintetički element suvereniteta, koji podrazumijeva spoj unutrašnjeg i vanjskog suvereniteta i ispoljava se kao pravna neograničenost državne vlasti, što znači da je država ta koja propisuje pravne norme, bez ikakvog vanjskog ili unutrašnjeg pravnog ograničenja. Vanjski suverenitet je svojstvo međunarodnog prava na osnovu kojeg on ima najvišu vlast nad osobama i stvarima na određenom području, te je neovisan o drugoj vlasti, samostalno odlučuje o svojem unutrašnjem uređenju i svojim odnosima sa drugim međunarodnim subjektima. U međunarodnom pravu javlja se i kao pravo suverene države nad svojim prirodnim bogatstvima, pravo na nepodvrgavanje sudskoj vlasti druge države, pravna jednakost država, dužnost nemiješanja u unutrašnje poslove druge države, zabrana prijetnje ili upotrebe sile protivno političkoj nezavisnosti i teritorijalnom integritetu druge države. Navedeno se može povezati sa članom 1. Konvencije o pravima i dužnostima država

⁴ Jean Jacques Rousseau, *Rasprava o porijeklu i osnovama nejednakosti među ljudima, Društveni ugovor*, Školska knjiga, Zagreb, 1978. str.128.

⁵ Francis Harry Hinsley, op.cit., str. 138.

⁶ Georg Jellinek, *Die Lehre von den Staatenverbindungen*,., Beč, 1882., str. 278.

Vidjeti također: Petar Bojanić, Ivan Milenković, *Suveren i suverenost – između pojma fikcije i političke emocije*, Službeni glasnik, Beograd, 2009., str. 141.

⁷ Kelsen Hans, *Problem suverenosti i teorija međunarodnog prava*, Beograd, 2003., str. 37

donesenog u Montevideu 1933. godine.⁸ Unutrašnji suverenitet je atribut koji država ima u odnosu prema društvu koje je podređeno vlasti toga društva⁹. U tom smislu suverenitet počiva u vrhovnoj vlasti nad civilnim i društvom te ima svoj pravni (de iure) i svoj faktički aspekt (de facto). Pravni dio suvereniteta počiva u licu, tijelu ili organu čije se odluke ne mogu pravno osporavati. Faktički dio suvereniteta počiva u licu, tijelu ili organu koji stvarno kontroliše ovlasti koje se vrše i ostvaruju u ime vlasti.¹⁰ U Ujedinjenom Kraljevstvu pravni aspekt suvereniteta počiva u instituciji „Monarha u parlamentu”, dok izvršne odluke donosi kabinet koji kontroliše politički proces. Prema tome, potrebno je praviti razliku u suvereniteta države (suverenitet kao svojstvo države) od suvereniteta u državi (pitanje titulara suvereniteta).

S početkom XIX i XX vijeka ustavi su rijetko sadržavali odredbu o tome da je država čiju ustavnu organizaciju utvrđuju suverena. Takvo svojstvo države podrazumijeva se samim tim što ona vrši ustavnopravnu vlast i donosi ustav.¹¹ Ipak, noviji ustavi počeli su da ponovo određuju nosioca suverenosti.¹² Savremenim razvojem regionalnih i međunarodnih organizacija, prije svih Evropske unije, dolazi i do novih teorijskih koncepcija o suverenitetu. Ipak, može se zaključiti da suverenitet države jedan od najznačajnijih tekovina modernog ustavnog prava kao obilježje države. Također, u složenim državama u kojima će biti govora u nastavku rada, posebno je izazovno pitanje odnosa suvereniteta složene države i pitanja pravne secesije od strane subnacionalnih entiteta u složenoj državi (Kanada, Španija i Bosna i Hercegovina). Suverenitet u složenim državama pripada centralnoj vlasti. Tako npr. u federaciji kao obliku složene države, suverenitet najčešće pripada federaciji. Uz pojam suvereniteta je usko povezan koncept teritorijalnog integriteta, kao pojam koji se za države vezuju u međunarodnom javnom pravu.

2.1. Koncept teritorijalnog integriteta

Koncept teritorijalnog integriteta nastao je kao opšti princip međunarodnog prava tokom XIX vijeka. Sredinom XIX vijeka terminologija o teritorijalnoj zaštiti koji se danas koristi već je uspostavljen u okviru rasprava o međunarodnom pravu. U svojoj „Raspravi

⁸ Član 1. Konvencije o pravima i dužnostima država potpisanoj u Montevideo 26.12.1933. propisuje: „Država kao subjekt međunarodnog prava treba da ima sledeće kvalifikacije : stalno stanovništvo; definisanu teritoriju; vlast, i kapacitet da uđe u odnose sa drugim državama.“

Konvencija iz Montevidea preuzeta sa stranice Ujedinjenih nacija putem linka: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>; pristup: 19.12.2024.

⁹ Više o ovom: Nurko Pobrić, *Ustavno pravo*, Slovo, Mostar, 2000., str. 97-98.;

Edin Šarčević: *Suverenitet- Pojam i modeli*, Pravna misao, br. 7-12/95, Sarajevo, str. 60-61.

¹⁰ Više o ovom: Giuseppe de Vergottini, *Uporedno ustavno pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2015., str. 161-162.

¹¹ Nurko Pobrić, op. cit., str. 98.

¹² Vidjeti npr. čl. 2. i 3. Ustava Sjeverne Makedonije.

Ustav Sjeverne Makedonije dostupan je na stranici Parlamenta (Sobrane) Sjeverne Makedonije: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>; pristup: 08.12.2024.

o evropskom međunarodnom javnom pravu iz 1844. godine, August Wilhelem Heffter govori o teritorijalnom principu (*ius territorii*), koji daje „pravo na integritet ili nepovredivost država”. 1856. godine potpisan je „Opšti ugovor za ponovno uspostavljanje mira između Austrije, Francuske, Velike Britanije, Pruske, Sardinije, Turske i Rusije”, a kojim su se potpisnici države obavezale da će „poštovati nezavisnost i teritorijalni integritet Osmanskog carstva”.¹³ U Povelji Ujedinjenih nacija (UN) teritorijalni integritet se propisuje kao zaštitni mehanizam i ključna komponenta zabrane upotrebe sile, a kako je to predviđeno članom 2 stav (4): „Članice se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih nacija.”¹⁴

Teritorijalni integritet je u gotovo svim pravnim dokumentima uparen sa pojmom političke nezavisnosti. Naime, teritorija je prepoznata kao prostorni okvir i neophodan uslov za ostvarenje političke nezavisnosti. Teritorija je ekskluzivna zona u kojoj politička nezavisnost jedne države može naći svoj izraz i gdje se strane vlade ne smiju – u principu – miješati. Kao posljedica toga, teritorijalni integritet zahtijeva više od zaštite trajne promjene granica, ali zahtijeva zaštitu od svih vrsta intervencije na teritoriju države izvana. Teritorijalni integritet je, kako je to rekao H. Lauterpacht, „posebno tamo gdje je zajedno s političkom neovisnošću ... sinonim za teritorijalnu nepovredivost”¹⁵

Klasično shvatanje koncepta teritorijalnog integriteta odnosi se samo na države. Prema tom shvatanju, na države se gleda kao na entitete čiji teritorijalni integritet treba da bude zaštićen, a države su istovremeno pozvane da ne narušavaju teritorijalni integritet drugih država. Ovaj klasični stav eksplicitno zastupa Međunarodni sud pravde (ICJ), koji je u nizu odluka insistirao na državocentričnosti karaktera pravila o zabrani upotrebe sile i samoodbrane. Tako je npr. U Savjetodavnom mišljenju za Kosovo od 22.07.2010. ICJ je tački 80. izričito ukazao da je „opseg principa teritorijalnog integriteta ograničen je na sferu odnosa između država.”¹⁶ Opći princip međunarodnog prava *uti possidetis* podrazumijeva da se unutrašnja razgraničenja između administrativnih jedinica priznaju

¹³ Izvor: Christian Marxsen, *The Concept of Territorial Integrity in International Law – What Are the Implications for Crimea?* Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg Journal of International Law, 2015, str.8, Forthcoming, dostupan na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2515911>; pristup: 20.12.2024.

¹⁴ Povela Ujedinjenih nacija dostupna je na web stranici UN: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>; pristup: 20.12.2024.

¹⁵ Lassa Oppenheim, *International Law*, 7th ed. by Lauterpacht, 1952, str. 154., Izvor: International legal theory, American Society of International Law Interest Group on the Theory of International Law, Vol, 2001., dostupno na: https://law.ubalt.edu/downloads/law_downloads/ilt_07_2001.pdf; pristup: 20.12.2024.

¹⁶ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, 437., str. 38, tačka 80.; dostupno na: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>; pristup: 20.12.2024.

kao međunarodne granice novih država u momentu stjecanja nezavisnosti.¹⁷ U presudi o sporu razgraničenja između Burkine Faso i Malija, Međunarodni sud pravde (ICJ) zaključio je da je princip *uti possidetis* opće načelo, logički povezano s fenomenom stjecanja nezavisnosti ma gdje do njega došlo. Njegova očigledna svrha je da se izbjegne opasnost da se nezavisnost i stabilnost novih država ugroze bratoubilačkim ratovima...¹⁸

Princip teritorijalnog podrazumijeva nezakonitim radnje direktnog fizičkog dejstva na teritoriji druge države, kao i radnje koje jedna država sprovodi na teritoriji druge države. Teritorijalni integritet država zaštićen je od nasilne i nenasilne intervencije. Radi se o direktnim i indirektnim kršenjima teritorijalnog integriteta. Preciznije razumijevanje o tome kakve radnje mogu predstavljati direktno kršenje teritorijalnog integriteta države može se izvesti iz Definicije agresije – Rezolucija Generalne skupštine UN br. 3314 (XXIX) iz 1974. godine koja nabroja relevantne primjere.¹⁹ Druga vrsta kršenja teritorijalnog integriteta su indirektni pokušaji.²⁰ Međutim, i ovi oblici intervencija su zabranjeni međunarodnim aktima poput Rezolucije Generalne skupštine UN br. 2131 (XX) pod nazivom „Deklaracija o neprihvatljivosti intervencije u unutrašnje poslove država i zaštiti njihove nezavisnosti i suvereniteta“ iz 1965. godine i Rezolucija UN br. 2625 (XXV) pod nazivom „Deklaracija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji među državama u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija iz 1970. godine.“²¹ Prema tome, međunarodno pravo štiti teritorijalni integritet država i kreira obavezu za države da poštuju granice drugih država. Pored međunarodnog

¹⁷ *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 1724.

¹⁸ *Frontier Dispute*, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 565, par. 20. Presuda Međunarodnog suda pravde koja se odnosi na utvrđivanje sporne granice između Burkine Faso i Malija od 22.12.1986. dostupna je na linku: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>, pristup: 20.12.2024.

¹⁹ Rezolucija pominje invaziju, okupaciju, aneksiju, bombardovanje, blokadu luka, kao i upotrebu stranih snaga stacioniranih na teritoriji države izvan onoga što je dogovoreno između države koja šalje trupe i države koja prima trupe.

Definicija agresije – Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 3314 (XXIX) od 14. Decembra 1974. dostupna je na: <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>, pristup: 20.12.2024.

²⁰ Ovakva indirektna kršenja su ona kod kojih se stvarne vojne aktivnosti protiv teritorijalnog integriteta same po sebi ne pripisuju državi, jer država potencijalni prekršilac nije koristila svoje organe niti je slala ili kontrolisala neregularne borce. U poređenju sa direktnim kršenjima koja obično predstavljaju oružani napad, Međunarodni sud pravde ove indirektno oblike opisuje kao „manje ozbiljne oblike upotrebe sile

Vidjeti Presudu Međunarodnog suda pravde oko vojnih i paravojnih aktivnosti Nikaragve (Nikaragva Vs SAD) od 27.06.1986.; I.C.J. Reports 1986, 101 (para. 191); dostupna na linku: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, pristup: 20.12.2024.

²¹ Rezolucija Generalne skupštine UN br. 2131 (XX) od 21.12.1965. dostupna je na linku: <https://digitallibrary.un.org/record/203886?ln=en&v=pdf>, pristup: 20.12.2024.

Rezolucija Generalne skupštine UN br. 2625 (XXV) od 24.10.1970., dostupna je na linku: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>, pristup: 20.12.2024.

prava, većina država je svojim domaćim pravom zaštitila pitanje teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti, o čemu će riječi biti u nastavku rada.

3. Krivičnopravna zaštita ustavnog sistema države

Krivičnopravna zaštita države i vlasti oduvijek je zauzimala značajno mjesto u krivičnom zakonodavstvu svake zemlje. Sve do sredine XIX vijeka, te u pravnim sistemima XX. vijeka napadi na državu i njenu vlast smatrani su najtežim i moralno najviše osuđivanim deliktima. Država je već od svog nastanka i u gotovo svim etapama svog razvitka nastojala da oštrom represijom zaštititi uspostavljeni društveni poredak, postojeći sistem vlasti i njene nosioce od svih napada koji bi je mogli ugroziti. Stoga bi se moglo reći da delikti ove vrste postoje otkada postoji vlast, država i borba za vlast. Sadržaj, obim inkriminacija i objekti krivičnopravne zaštite, razlikovali su se u pojedinim historijskim fazama i pojedinim državama, ali su uvijek izražavali nastojanje klase na vlasti da što efikasnije zaštititi svoje pozicije vladajuće klase. Politička priroda dobara protiv kojih su upravljani, kao i pobude iz kojih se najčešće vrše, determinišu i prirodu ovih delikata koji u svojoj osnovi predstavljaju politička krivična djela. Pojam političkog delikta u užem smislu i pojava posebnih teorija o njima, novijeg je datuma.²²

Pojam ovih delikata ubrzo je postao sinonim koji se vezuje za krivična djela protiv ustavnog i javnog poretka države. U anglosaksonskom pravu (Kanada i Sjedinjene Države) to su djela protiv javnog poretka. U pravnom sistemu Sjedinjenih Država ova djela su propisna samim Ustavom, pa se time mogu nazivati i ustavnim deliktima. U evropskom kontinentalnom pravu, to su djela protiv ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta države (Španija, Bosna i Hercegovina).

²² Nastao je krajem prve polovine 19. vijeka u Francuskoj za vrijeme i unutar konsolidovanja novog buržoaskog društvenog poretka. U takvim izmijenjenim političkim i društvenim odnosima mogla se roditi ideja o političkom deliktu kao privilegovanom deliktu, dakle o nečemu sasvim suprotnom strogoći kojom su se dotad ocjenjivala krivična djela protiv države. Novo vrednovanje ovih delikata uveo je pripadnik neoklasične škole krivičnog prava Francois Guizot (1787. – 1876.), pravnik i političar, što je bio pored ostalog i protest protiv pokušaja zloupotrebe pravosuđa i krivičnog prava. Za razliku od dotadašnje teorije i prakse koji ove delikte nisu odvajali od običnog kriminala ili su ih odvajali radi strožeg kažnjavanja, nova krivičnopravna teorija zbog specifične prirode ovog vida krivičnih djela i njihovih izvršilaca koji se ne mogu izjednačavati (naročito u motivima) sa običnim kriminalcima, zahtijeva poseban krivičnopravni tretman prema njima. Izvor: Miloš Babić, Ljiljanka Filipović, *Komentari krivičnih zakona u BIH*, Vijeće Evrope/Evropska unija, Sarajevo, 2005., str. 523-524.

O političkim deliktima i političkom kriminalitetu vidjeti više:

Besim Ibrahimpašić, *Politički delikt: prilog učenju o krivičnim djelima protiv države*, Veselin Masleša, 1963.

Ivo Politeo, *Politički delikt*, narodne knjižnice, Zagreb, 1921.

Vesna Nikolić Ristanović, Slobodanka Kostatinović Vilić, *Kriminologija*, Prometej, Beograd, 2018.

Ipak, u složenim državama kao što su Kanada, Španija i Bosna i Hercegovina krivično zakonodavstvo ne može samo riješiti sva pitanja koja se vezuju za suverenitet i teritorijalni integritet države, jer se u pravnim sistemima ovih država nameće i pitanje secesionizma koji se ne može riješiti bez učešća ustavnosudskih organa (Vrhovni sud Kanade, ustavni sudovi Španije i Bosne i Hercegovine).

4. Uporednopravni osvrt na pitanje ustavnopravne i krivičnopravne zaštite pravnog sistema države

4.1.Sjedinjene Države (SAD)

U Ustavu Sjedinjenih Država izdaja je jedan od delikata protiv pravnog sistema Sjedinjenih Država. Član III, Odjeljak 3, tačka 1. Ustava propisuje definiciju izdaje i ograničenja kada neko može biti osuđen za to djelo: " Izdaja Sjedinjenih Država se sastoji samo u vođenju rata protiv njih ili u priklanjanju njihovim neprijateljima, ukazivanjem pomoći i podrške. Niko ne može da bude osuđen za izdaju bez svjedočenja dva svjedoka o očitom djelu izdaje ili bez priznanja na javnom pretresu pred sudom. Kongres ima ovlaštenje da propiše kaznu za izdaju, ali nikakva kazna zbog izdaje u ovom pogledu ne smije da pogađa potomstvo krivca, osim za života osuđenog lica".²³ Neki od pravnih teoretičara Ustava Sjedinjenih Država daju komentar da je ustavna definicija izdaje tretirana restriktivna.²⁴ Postavljeni su zahtjevi za dva svjedoka kao dokazni minimum za krivično gonjenje za izdaju. William Mayton tvrdi da su Founding Fathers („Očevi Osnivači“) bili zabrinuti zbog engleskog delikta „konstruktivne izdaje“ koja se sastojala od samog izgovaranja riječi protiv Kralja. Ovakva kvalifikaciona odredba dodatno potvrđuje njenu restriktivnu prirodu – osiguravajući da definicija navedena u odredbi Ustava ne dopušta Kongresu da je propisuje u različitim oblicima.²⁵ Također restriktivna odredba Ustava koja propisuje da kazna ne smije pogađati potomstvo krivca je odgovor na englesko običajno pravo,²⁶ koje je zabranjivalo članovima porodice da, između ostalog, primaju ili nasljeđuju imovinu od osobe osuđene za izdaju.

²³ Ustav SAD, član 3. odjeljak 3. stav (1) i (2).

²⁴ Vidjeti: Ian Mitchell, *The Trial of Jefferson Davis and the Treason Controversy*, 39 N. KY. L. REv., 2012., str.760-762.

Za detaljniji komentar ove odredbe Ustava SAD vidjeti više: Michael Garcia, Caitlin Laewis, et al: *The Constitution of USA, Analysis and interpretation*, US Government Publishing Office, Washinhton, 2017. str. str. 919-926., dostupno na linku: www.gpo.gov/constitutionannotated, pristup:18.12.2024.

²⁵ William T. Mayton, *Toward a Theory of First Amendment Process: Injunctions of Speech, Subsequent Punishment, and the Costs of the Prior Restraint Doctrine*, 67 CORNELL L. REv. 245, (1982), str. 257-259.

²⁶ Više o izdaji u u Engleskoj u u Srednjem vijeku u: John. G. Bellamy, *The Law of tresaon in the later middle ages*, Cambrifge university press, 2004.

Vrhovni sud Sjedinjenih Država je izrekao osuđujuću presudu izdaje, po prvi put u svojoj historiji, 1947. godine u predmetu *Haupt vs United States*.²⁷ Drugi poznati predmeti izdaje o kojima je raspravljao Vrhovni sud SAD su: *Ex Parte Bollman and Ex Parte Swartwout*, 8 U.S. 75 (1807),²⁸ *Cramer v. United States*,²⁹ *Kawakita v. United States*,³⁰ etc. Pored Ustava Sjedinjenih Država, 37 ustava federalnih jedinica Sjedinjenih Država propisuje izdaju kao ustavni delikt.³¹

Ipak, kako je izdaja propisna ustavom, navedene ustavne odredbe se ne mogu direktno primjenjivati bez odgovarajuće krivičnopravne formulacije koja je u nadležnosti zakonodavca. Činjenica da odredbe o izdaji nisu samoizvršne ne znači da je ustavni delikt izdaje besmislen. Ove odredbe još uvijek sadrže definiciju delikta i ako zakonodavci donesu kaznene odredbe, obim kažnjenog ponašanja će zavisi od obima ustavne definicije.

Član I, Odjeljak osam, stav (6) Ustava Sjedinjenih Država dodjeljuje Kongresu "ovlast... da preduzima mjere za kažnjavanje zbog krivotvorenja hartija od vrijednosti i novca u opticaju Sjedinjenih Država". Ovo je minimalni ustavni delikt, te ne ulazeći u detalje o tome što "krivotvorenje" znači, time se ostavlja prostor Kongres da donosi zakone koji

²⁷Presuda Vrhovnog suda 330 U.S. 631 (1947), dostupna na: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/631/>; pristup: 20.12.2024.

²⁸ Presuda Vrhovnog suda 8 U.S. (4 Cr.) 75 (1807), dostupna na linku: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/8/75/>; pristup: 20.12.2024.

Obilježja delikta izdaje u vidu "vođenja rata" protiv Sjedinjenih Država tumačeno je presudi Vrhovnog suda Sjedinjenih Država „Ex parte Bollman & Swarthout (1807)“. Sud je oštro ograničio obilježje krivičnog djela izdaje vođenjem rata protiv Sjedinjenih Država.

²⁹ Presuda 325 U.S. 1 (1945); dostupna na linku: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/325/1/>, pristup: 20.12.2024.

Vidjeti isto: Kermit Hall., James Ely, Jr., Joel Grossman.: *The Oxford companion to The Supreme court of the United States*, 2nd ed., New York, 2005

³⁰ Presuda Vrhovnog suda 343 U.S. 717 (1952); dostupna na: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/343/717/>; pristup: 20.12.2024.

³¹ Ustavi federalnih jedinica Alabama, Alaska, Arkansas, Colorado, Connecticut, Delaware, Idaho, Indiana, Kentucky, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Montana, Nebraska, New Jersey, North Carolina, Oklahoma, Oregon, Texas, West Virginia, and Wisconsin definišu izdaju na gotovo identičan način kako je to propisao Ustav SAD-a, sa samo manjim razlikama koje ne mogu promijeniti značenje odredbe. Iste odredbe imaju i slijedeći ustavi: Ustava Colorado čl. II odj. 9; Ustav Connecticut čl. IX odj. 4; Ustav Delaware čl. VI odj 3; Ustav Idaho Čl. V odj. 5; Ustav Indiana čl. I 28-29; Ustav Kentucky odj.229; Ustav Michigan čl. I odj 22; Ustav Minnesota čl. I odj 9; Ustav Mississippi čl. III odj. 10; Ustav Missouri čl. I odj. 30; Ustav Montana čl. II odj. 30; Ustav Nebraska čl. I odj 14; Ustav New Jersey. čl. I odj 17; Ustav North Carolina čl. I odj 29; Ustav Oklahoma. čl. II odj 16; Ustav Oregon čl. I odj 24; ustav Texas čl. I odj. 22; Ustav West Virginia čl. II odj 6; Ustav Wisconsin. čl. I odj. 10.

Ustavima federalnih jedinica u Sjedinjenim Državama može se pristupiti putem platforme Justitia US Law, link: <https://law.justia.com/>; pristup: 20.12.2024.

O ustavnim deliktima u Sjedinjenim Državama: Michael L. Smith, *Constitutional crimes*, North Dakota Law Review, br. 99:2, 2024.

kažnjavaju krivotvorenje. Odredba je također vrijedna pažnje zbog svog jedinstvenog mjesta u Ustavu Sjedinjenih Država i njenog odnosa s ustavima federalnih jedinica. Ustav Sjedinjenih Država Federalnoj Vladi daje ovlasti da izdaje novac i da regulira njegovu vrijednost.³² Ipak, to nije spriječilo države – federalne jedinice da kriminaliziraju krivotvorenje i druge savezne ustavne delikte poput izdaje i piratstva.³³

Među radnjama koje su inkriminisane u članu I, Odjeljak osam, stav (8) Ustava Sjedinjenih Država i koje daju Kongresu "ovlast a ne u ustavima federalnih jedinica,... da određuje i kažnjava gusarenje i krivična djela na otvorenom moru i povrede međunarodnih prava." Ovo je treći ustavni delikt koji je propisan Ustavom Sjedinjenih Država.

Ustavi federalnih jedinica Sjedinjenih Država kao ustavni delikt propisuju podmićivanje i korupciju zakonodavaca i drugih državnih službenika. Tako npr. čl. IV, odj.15. Ustava Californije propisuje da je podmićivanje i uticaj na glasanje člana zakonodavnog tijela, zastrašivanje ili "drugo nečasno sredstvo" krivično djelo.³⁴

Pravni sistem Sjedinjenih Država nema izazova u vidu izražene tendencije secesionizma federalnih jedinica, te stoga Vrhovni sud nema neku značajnu praksu u odnosu na pitanje secesije. Jedinu predmet secesije o kojem je raspravljao Vrhovni sud je *Texas v. White* (1868).³⁵ Vrhovni sud se i po drugim pitanjima istakao kao čuvar Ustava Sjedinjenih Država i granat supremacije Ustava Sjedinjenih Država. Dovoljno se prisjetiti čuvene odluke Vrhovnog suda *Marbury v. Madison* (1803), te je sasvim ispravno zaključiti da je sudska kontrola ustavnosti u pravom smislu riječi započela tek donošenjem ove odluke Vrhovnog suda.³⁶

Krivična djela kao što su izdaja, pobuna, zagovaranje svrgavanja vlade, špijunaža, itd. smatraju se krivičnim djelima protiv ustavnog poretka Sjedinjenih Država i kažnjavaju se

³² Vidjeti član 1, odj. 8, stav (5) Ustav SAD, a isto u:

Donald Kommers., John Finn, Gary Jacobsohn, *American Constitutional Law vol 1.*, 3rd ed., Rowman & littlefield publishers, US, 2010

³³ Vidjeti: Erin C. Blondel, *The Structure of Criminal Federalism*, 98 NOTRE DAME L. REV. (2023), str. 1060-1061.

³⁴ Ustav Californije odstupan je na web stranici: <https://leginfo.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CONS&tocTitle=+California+Constitution+-+CONS>; pristup: 15.12.2024.

³⁵ U ovoj presudi Vrhovni sud je zauzeo stav da države nemaju pravo da se jednostrano odvoje od Sjedinjenih Država, tako da su države Konfederacije tokom građanskog rata uvijek ostale dio nacije. Presuda *Texas v. White*, 74 U.S. 7 Wall. 700 700 (1868) dostupna je na linku: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/74/700/>; pristup: 15.12.2024.

³⁶ Radi se najvažnijem slučaju u ustavnosudskoj praksi, kao i najviše spominjanom predmetu u pravnoj literaturi u oblasti sudske kontrole ustavnosti Vrhovnog suda SAD.

Marbury v. Madison - 5 U.S. 137 (1803) dostupan je na linku: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/5/137/>; pristup: 15.12.2024.

Vidjeti:

Allan Brewer-Carias : *Judicial Review – Comparative Constitutional Law Essays, lectures and courses* (1985–2011), Fundación de Derecho Público, Caracas, 2014.

prema različitim odredbama u naslovu 18 Kodeksa SAD-a - "Zločini i krivični postupak". Među pravnim teoretičarima *common law* sistema ova krivična djela se nazivaju i krivična djela protiv države.³⁷ Sa aspekta krivičnog zakonodavstva Sjedinjenih Država u 18 Kodeksu, poglavlje 115 sa naslovom „izdaja, pobuna i subverzivne aktivnosti“ propisana su slijedeća krivična djela: izdaja (odj. 2381); namjerno prikrivanje saznanja o izdaji (odj. 2382); pobuna ili ustanak (odj. 2383); pobunjenička zavjera (odj. 2384); zagovaranje rušenja Vlade (odj. 2385); registracija određenih organizacija (odj. 2386); aktivnosti koje utječu na oružane snage općenito (2387); aktivnosti koje utječu na oružane snage tokom rata (odj. 2388); regrutovanje za službu protiv Sjedinjenih Država (odj. 2389) i regrutacija za služenje protiv Sjedinjenih Država (odj. 2390).

Zakonom propisna definicija izdaje glasi: „Ko god, pod odanosti Sjedinjenim Državama, vodi rat protiv njih ili se priklanja njihovim neprijateljima, pružajući im pomoć i podršku u Sjedinjenim Državama ili drugdje, kriv je za izdaju i pretrpjet će smrt, ili će biti zatvoren najmanje pet godina i kažnjen po ovom naslovu, ali ne manje od 10.000 dolara; i neće biti sposoban da obavlja bilo koju funkciju u Sjedinjenim Državama.“ Pobuna ili ustanak iz odj. 2383. je propisna na slijedeći način: „ko podstiče, kroči, pomaže ili se upušta u bilo kakvu pobunu ili pobunu protiv vlasti Sjedinjenih Država ili njihovih zakona, ili im daje pomoć ili podršku, kaznit će se novčanom kaznom prema ovom naslovu ili kaznom zatvora do deset godina, ili oba; i neće biti sposoban da obavlja bilo koju funkciju pod Sjedinjenim Državama.“ Pobuna prema odredbi 18 Kodeksa Sjedinjenih Država ima generičko značenje koje uključuje zagovaranje putem govora ili pisanja ideja ili izjava koje podstiču mržnju i prijezir prema zakonito uspostavljenoj vladi, navodeći ljude da prkose zakonima, zagovaranje rušenja vlade silom, itd. Pobunjenička zavjera iz odj. 2384 18 Kodeksa podrazumijeva: kreiranje zavjere da se silom zbaci ili uništi vlada Sjedinjenih Država ili da se pokrene rat protiv nje, da se silom suprotstavi autoritetu vlade Sjedinjenih Država, da bi spriječili, ometali ili silom odgodili izvršenje bilo kojeg zakona Sjedinjenih Država, ili uzimati, zaplijeniti ili posjedovati silom bilo koju imovinu Sjedinjenih Država.³⁸

Sabotaža je namjerno ranjavanje, uništavanje, kontaminacija ili infekcija bilo kojeg ratnog materijala, ratnih objekata ili ratnih komunalnih službi s namjerom ranjavanja, miješanja ili opstrukcije Sjedinjenih Država ili savezničke zemlje tokom rata ili vanredne situacije u državi.³⁹ Pored period rata, sabotaža se također može vršiti u mirnodopskim uslovima protiv odbrambenog materijala, prostorija ili javnih preduzeća. Sudovi su smatrali da

³⁷ Vidjeti: Michael Haad, *Crimes against state, from treason to terrorism*, Routledge, London/New York, 2016.

³⁸ Tako je npr. u neredima na Capitol Hillu kada se trebala izvršiti primopredaja između bivšeg i novoizabranog predsjednika Sjedinjenih Država, kao osnivač i vođa grupe, bivši advokat Montane Stewart Rhodes osuđen je za pobunjeničku zavjere. Što se tiče krivičnog postupka protiv Rodosa, priznao je da se silom suprotstavio izvršenju zakona koji regulišu prijenos predsjedničke vlasti do 20. januara 2021. godine. Izvor: Saopštenje za javnost Ministarstva pravde Sjedinjenih Država, link: <https://www.justice.gov/opa/pr/leader-alabama-chapter-oath-keepers-pleads-guilty-seditious-conspiracy-and-obstruction>; pristup: 15.12.2024.

³⁹ Kodeks 18, poglavlje 105.

sabotaža zahtijeva određenu namjeru ili svrhu da se ošteti nacionalna odbrana Sjedinjenih Država. Okrivljeni koji povrijedi imovinu za koju ne zna da je dio vojne odbrane može se osloniti na odbranu da, iako je on ili ona namjerno ošteti imovinu, nije postojala posebna namjera da se povrijedi odbrana države. Nekoliko sudova je zauzelo stav da standard znanja zadovoljava *mens rea* za sabotazu.⁴⁰ Sudije su smatrale da bi se trebalo pretpostaviti da okrivljeni zna da će uništavanje odbrambenog materijala praktično ometati odbranu zemlje.

Kodeks 18 poglavlje 37, odjeljci 792 pa nadalje, zabranjuje špijunažu ili špijuniranje. Kodeks propisuje špijunažu i špijunažu tokom rata kao odvojena krivična djela.⁴¹ Obilježja špijunaže uključuju: da prenesene informacije uključuju povjerljive dokumente ili informacije ili se odnose na odbranu zemlje da je optuženi je djelovao s namjerom ili razlogom da vjeruje da će informacije naštetiti Sjedinjenim Državama ili pomoći stranoj državi, te da je došlo je do namjerne komunikacije, prijenosa ili prijema informacija. Radnje počinitelja ne moraju uzrokovati nikakvu stvarnu štetu Sjedinjenim Državama (ili pružiti stvarnu pomoć stranoj državi). Federalna vlada ne mora dokazivati da su objelodanjene informacije bile strogo čuvane i da predstavljaju prijetnju nacionalnoj sigurnosti. Na primjer, počinitelj propušta informacije koje su netačne ili na drugi način ne predstavljaju prijetnju nacionalnoj sigurnosti. Oni se i dalje mogu suočiti s osudom ako vlada dokaže sve elemente zločina. Jedno od najaktivnijih područja kriminalne aktivnosti u novoj globalnoj ekonomiji je krađa poslovnih tajni američkih korporacija od strane stranih vlada. Ovo može varirati od formule za novi lijek protiv raka do koda za kompjuterski program. Pojedinci uključeni u „industrijsku špijunažu“ podliježu krivičnom gonjenju prema Zakonu o ekonomskoj špijunaži iz 1996. godine.⁴² U predmetu *Gorin v. United States*, Vrhovni sud SAD-a je presudio da špijunaža u vrijeme mira zahtijeva od vlade da utvrdi da je pojedinac djelovao u “lošoj namjeri” s namjerom da povrijedi Sjedinjene Države ili da koristi stranoj naciji.⁴³

Naslov 18, Kodeks Sjedinjenih Država odj. 2 sada predviđa da svako ko počini krivično djelo protiv Sjedinjenih Država ili pomaže, podržava, savjetuje, naređuje, podstiče ili obezbjeđuje njegovo izvršenje, kažnjiv je kao glavni. Također, svako ko namjerno prouzrokuje da se učini djelo koje bi, ako bi ga direktno izvršio on ili neko drugi, bilo krivično djelo protiv Sjedinjenih Država, kažnjivo je kao glavni. Iz legislative Sjedinjenih Država (18 Kodeks) se može izvesti zaključak da i terorizam potpada pod grupu krivičnih

⁴⁰ Vidjeti: Presudu Apelacionog suda Sjedinjenih Država za 4. okrug; *United States v. Kabat*, 586 F.2d 325 (4th Cir. 1978), dostupnu na: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/586/325/291197/>; pristup: 18.12.2024,

Presuda Apelacionog suda Sjedinjenih Država za 6. okrug, *United States v. Walli*, 785 F.3d 1080 (6th Cir. 2015)., dostupan na: <https://caselaw.findlaw.com/court/us-6th-circuit/1700452.html>; pristup: 18.12.2024

⁴¹ 18 Kodeks Sjedinjenih Država odjeljak 94

⁴² 18 Kodeks Sjedinjenih Država odjeljci 1831-1839.

⁴³ Presuda Vrhovnog suda Sjedinjenih Država *Gorin v. United States*, 312 U.S. 19 (1941); dostupna na: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/312/19/>; pristup: 20.12.2024.

djela protiv Sjedinjenih Država. Centralne odredbe američkog zakona o terorizmu nalaze se u naslovu 18 Kodeksa SAD, poglavlju 113B, "Terorizam". Ovi propisi su izmijenjeni i ojačani Zakonom o antiterorizmu i efektivnoj smrtnoj kazni ("Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996") i Zakonom o ujedinjenju i jačanju Amerike pružanjem odgovarajućih alata poznat kao USA Patriot Act of 2001.⁴⁴

Jedno od najvažnijih načela američke ustavnosti je klauzula o supremaciji ili „supremacy clause“ koja je navedena u čl. VI Ustava. Ovaj član uspostavlja prvi princip američkog pravnog sistema: gdje se primjenjuje federalni ustav, ni jedna država članica ga ne može kršiti. Klauzula o supremaciji je postala sinonim za hijerarhiju pravnih propisa u modernoj ustavnoj demokratiji. S tim u vezi, značenje ustavne klauzule o supremaciji svoje puno značenje će dobiti u složenim državama koje imaju izraženo unutrašnje pitanje secesionizma subnacionalnih entiteta, a o čemu će biti riječi u kontekstu Kanade, Španije i Bosne i Hercegovine.

4.2. Kanada

Kanada kao federacija je ustavna monarhija s parlamentarnim sistemom. Poglavar kanadske države je Kralj Ujedinjenog Kraljevstva Charles III,⁴⁵ a zastupa je generalni guverner na federalnom nivou i poručnici-guverneri u provincijama. Kanadska kruna je različita i neovisna od britanske krune od usvajanja Westminsterškog zakona (1931) i donošenjem *Royal Titles Act iz 1953*.⁴⁶ Kruna ima tri funkcije. Prva je institucionalna (ili ustavna), kao „princip“ oko kojeg se organizira vladanje u Kanadi. Drugi je simbolički i znači predstavljanje kanadskog jedinstva. Treća je ceremonijalna uloga koju ispunjavaju Kralj i njegovi predstavnici u Kanadi, i to generalni guverner i guverneri – poručnici⁴⁷

Odjeljak 52 Ustavnog akta Kanade iz 1982. godine govori o tome šta čini Ustav Kanade, a to je Ustavni akt iz 1867., Ustavni akt iz 1982. godine i trideset drugih dokumenata Kanade je, osim navedenog, utvrdio da ova lista nije konačna, te da se i drugi dokumenti mogu smatrati dijelom Ustava Kanade. Tako postoje i nepisani dijelovi Ustava Kanade, i oni uključuju ustavne konvencije kao pravila koja su govorila o tome kako će se određene

⁴⁴ Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996 dostupna je na stranici Kongresa: <https://www.congress.gov/104/plaws/publ132/PLAW-104publ132.pdf>, pristup: 20.12.2024.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism – USA Patriot Act of 2001 dostupan je na linku: <https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-107publ56>; pristup: 20.12.2024.

⁴⁵ Princ od Walesa stupio je na tron i postao Njegovo Veličanstvo Kralj Čarls III, zvanično proglašeno za kralja Kanade u Rideau Hallu 10. septembra 2022.. Izvor: Vlada Kanade, putem linka: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/royal-family/members-royal-family/king-charles-iii.html>; pristup: 18.12.2024.

⁴⁶ Royal Titles Act 1953, poglavlje 9 1 i 2 Eliz 2, preuzet sa: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/9>; pristup: 18.12.2024.

⁴⁷ Jennifer Smith, Marcella Firmini, *The Crown in Canada*; u knjizi: *The Oxford Handbook of the Canadian Constitution*, Oxford university press, New York, 2017., str.129.

ustavne ovlasti izvršavati.⁴⁸ Postoje i nepisana ustavna pravila o vladavini prava, demokraciji, federalizmu, sudskoj nezavisnosti, zaštiti manjina. Ova pravila pomažu sistemu vlasti, ali se ne mogu pronaći u tekstu Ustava⁴⁹

Donošenjem Ustavnog zakona iz 1982. godine u Kanadi je za razliku od tradicionalnog engleskog shvatanja parlamentarnog suvereniteta prisutan sistem ograničenog parlamentarnog suvereniteta. Odredbe u Dijelu I (Kanadska povelja o pravima i slobodama) i II (Prava Aboridžinskih naroda Kanade) Ustavnog zakona, 1982, zajedno sa klauzulom o supremaciji u pododjeljku 52(1) potvrđuju da je „Ustav Kanade vrhovni zakon Kanade, a svaki zakon koji nije u skladu s odredbama Ustava nema nikakvu snagu ili učinak, u mjeri u kojoj je nesaglasan“. Vrhunac prelaska sa klasičnog parlamentarnog suvereniteta ka ustavnoj je nedvojbeno prošao u kasnim 1990-im kroz dvije izuzetne presude Vrhovnog suda — Referenca za pokrajinske sudije iz 1997. i Referenca za secesiju iz 1998. godine.⁵⁰ Pored ove dvije presude, jedna od najvažnijih presuda Vrhovnog suda je ona koja se odnosila na pitanje patrijacije Ustava.⁵¹ U referentnoj odluci Vrhovnog suda Kanade Re: Resolution to amend the Constitution ili Patriation Reference - (1981)1 SCR 753 bilo je da li je federalna vlada dužna osigurati pristanak provincija prije zahtjeva za izmjenama i dopunama Ustava Kanade. Vrhovni sud je zaključio da saglasnost provincije na predložene izmjene i dopune nije potrebna "kao stvar zakona ", ali da je potreban „značajan pristanak provincija kao pitanje konvencije." ⁵² Bez obzira na to što je Reference of Patriation sada prevaziđena, ona je u vremenu izmjena Ustava Kanade otvorila put Parlamentu Kanade da uz sudjelovanje provincija pokrene izmjene Ustav Kanade, koji će dovesti do kompromisa federalne vlade i vlada provincija s jedne strane, i do završetka parlamentarnog suvereniteta Ujedinjenog Kraljevstva nad Kanadom, s druge strane.

Odluka jasne većine stanovništva Quebeca o jasnom pitanju za nastavak secesije po zaključku Vrhovnog suda "utvrđuje s druge strane dužnost federalnih i drugih

⁴⁸ O ustavnim konvencijama kao nepisanim pravilima više se može pronaći u knjizi: Brian Galiigian, Scott Brenton, *Constitutional Conventions in Westminster Systems*, Cambridge university press, 2015.

Izvor: Amir Šelo, *Ustavno sudstvo u složenim državama i njegova uloga u oblikovanju ustavnog sistema*, doktorska distertacija, Pravni fakultet Mostar, 2022.

Vidjeti:

⁴⁹ Adam Dodek: *Canadian Constitution*, Dundurn, Toronto, 2013. str.17-18.

⁵⁰ Presuda Vrhovnog suda Kanade Reference re Remuneration of Judges of the Provincial Court (P.E.I.), [1997] 3 S.C.R. 3, dostupna je na na stranici Vrhovnog suda: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1541/index.do>; pristup: 20.12.2024.

Presuda Vrhovnog suda Kanade Reference re Secession of Quebec, [1998] 2 S.C.R. 217, dostupna je na web stranici Vrhovnog suda: Reference re Secession of Quebec, [1998] 2 S.C.R. 217; pristup: 20.12.2024.

⁵¹ Vidjeti više o ovom:

Peter Russell, *The Patriation and Quebec Veto References: The Supreme Court Wrestles with the Political Part of the Constitution.*" The Supreme Court Law Review: Osgoode's Annual Constitutional Cases Conference 54., 2011

⁵² Amir Šelo, op. cit, str. Str.134-135.

provincijskih vlada, da pregovaraju o potrebnim „ustavnim promjenama kako bi se odgovorilo na tu želju. Sud je tu dužnost pregovaranja obrazložio iz svoje opsežne analize četiri „osnovna i organizirajuća principa“ kanadskog ustavnog poretka. To su: federalizam, demokracija, vladavina prava, konstitucionalizam i zaštita manjina. Jednaka po svojoj snazi, i uzeta zajedno onemogućavaju jednostrano proglašenje nezavisnosti Quebeca. S druge strane, četiri načela daju demokratski legitimitet zahtjevima Vlade Quebeca za otcjepljenjem, ako se za tu političku opciju odluči jasna većina (clear majority) na referendumu. Referendumsko pitanje mora biti jasno formulirano; ono ne smije ostavljati mogućnost za različite interpretacije koje bi uključivale mogućnost ostvarenja ne samo otcjepljenja, već i drugih, blažih političkih opcija, poput konfederacije (sovereignty – association). Jasna većina koja se traži, dakle, mora biti ona većina koja je opredijeljena isključivo za opciju otcjepljenja. U slučaju pozitivnog odgovora na tako formulirano referendumsko pitanje, federalna vlada, te ostali “sudionici u federaciji” imali bi ustavnu dužnost da o demokratskom zahtjevu za otcjepljenjem pregovaraju u dobroj vjeri.⁵³ Odgovarajući na pitanje o međunarodnopravnoj legalnosti otcjepljenja, Sud je utvrdio da prema međunarodnom pravu Quebec nema pravo na otcjepljenje (secesiju). Sud je zauzeo stajalište da Quebec uživa puno pravo unutarašnjeg samoopredjeljenja. Tzv. vanjsko pravo na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, po Sudu je primjenjivo samo na kolonizirane ili potlačene narode, odnosno na narode kojima je uskraćeno unutarnje samoopredjeljenje. Budući da to nije slučaj u Quebecu, odnosno Kanadi, Sud je odbio kao irelevantno pitanje definicije pojma “naroda”. Konačno, Sud je odbio pozivanje na načelo efektivnosti kao temelj legalnosti jednostranog proglašenja nezavisnosti, tvrdeći da bi podržavanje takvog stava značilo da bi “čin koji je bio ilegalan u početku retroaktivno stvorio pravo upuštanja u sam taj čin”.⁵⁴ Sud je, dakle, odlučio da Quebec nema pravo to jednostrano se otcjepljenje od Kanade bilo prema kanadskom Ustavu ili prema međunarodnom pravu.⁵⁵ U odjeljku V. Ustava iz 1982. navedene su procedure po kojima se može mijenjati kanadski Ustav, ali nije nigdje navedena mogućnost otcjepljenja. Tako je u odjeljku 97. Reference Sud naveo da „otcjepljenje zahtijeva izmjenu Ustava.“

Značaj odluke Vrhovnog suda po pitanju secesije je višestruk. Radi se o pionirskoj odluci nekog ustavnosudskog organa po pitanju secesionizma u svijetu. Međunarodni sud pravde se u Savjetodavnom mišljenju od 22.07.2010.godine o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova koristio pravnim stajalištima Vrhovnog suda Kanade.⁵⁶ Također, Ustavni sud BiH se u Djelomičnoj odluka U 5/98 III (Službeni glasnik BiH", broj 23/00)u tačkama 23, 53. i 54. Djelomične odluke poziva na principe iz Odluke “Reference re Secession of Quebec”, (1998), 2.S.C.R.

⁵³ Reference re secession of Quebec, [1998] 2 S.C.R., 218.; dostupna na: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scccsc/en/1643/1/document.do>, pristup: 20.12.2024.

⁵⁴ Reference re Secession of Quebec, stav 222.

⁵⁵ Reference re Secession of Quebec, stav. 278.

⁵⁶ Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde dostupno je na: <https://www.icj-cij.org/public/files/casereLATED/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>, pristup: 20.12.2024.

U periodu 2020-2024. godina otvorena su i druga pitanja odnosa pokrajina i federalnog pravnog sistema, a pogotovo kada je zakonodavno tijelo Alberte nedavno je usvojilo Zakon o suverenitetu Alberte u okviru Zakona Ujedinjene Kanade, koji ovlašćuje vladu Alberte, kada za to ovlastilo zakonodavno tijelo, da naredi pokrajinskim agencijama i službenicima da ne provode federalne zakone koji se miješaju u pokrajinsku nadležnost ili prava iz Kanadske povelje o pravima i slobodama, a koja s je sastavni dio Ustavnog akta iz 1982.god, i kao takva ulazi u integralni dio Ustava Kanade.⁵⁷ Također, jedno od najvažnijih pitanja koja se odnose na ustavni poredak Kanade je i pranja prava domorodačkog stanovništva Kanade. Naime, odredba člana 35. Ustavnog zakona iz 1982., priznaju i potvrđuje postojeća aboridžinska i ugovorna prava starosjedilačkih naroda Kanade. Ovo je postalo temelj za ustavnu zaštitu prava starosjedilaca, čime su otvorena brojna pitanja u kojima će u budućem periodu raspravljati Vrhovni sud Kanade kao zaštitnik federalnog pravnog poretka.

Sa aspekta krivičnog zakonodavstva, Krivični zakon Kanade (R.S.C., 1985, c. C-46), dio II propisuje krivična djela protiv ustavnog poretka: veleizdaja, pomaganje stranom neprijatelju da napusti Kanadu ili nespriječavanje izdaje, zastrašivanje parlament ili provincijskog zakonodavnog tijela, sabotaza (sabotaza ključne infrastrukture i sabotaza uređaja, pobuna, dezertiranje, krivična djela vezana identifikaciona dokumenta, krivično djelo protiv Kraljevske kanadske policije, krivično djelo protiv oružanih snaga, piratstvo, krivično djelo protiv zračne i pomorske sigurnosti, krivično djelo u vezi radioaktivnih materijala.⁵⁸ Radi se o krivičnim djelima propisani odredbama 46.-83. Krivičnog zakona Kanade. Krivično djelo terorizma je izdvojeno u poseban dio II.1 Krivičnog zakona.

Prema odredbama Krivičnog zakona svako počini veleizdaju u Kanadi ko: ubije ili pokuša da ubije monarha, ili joj učini bilo kakvu tjelesnu povredu koja ima tendenciju smrti ili uništenja, osakati je ili rani, ili je zatvori ili obuzda; vodi rat protiv Kanade ili čini bilo kakvu pripremnu radnju za to; ili pomaže neprijatelju u ratu s Kanadom, ili bilo kojim oružanim snagama protiv kojih su kanadske snage angažirane u neprijateljstvima bez obzira da li postoji ratno stanje između Kanade i zemlje čije su snage.⁵⁹

Svako počini izdaju u Kanadi ko: koristi silu ili nasilje u svrhu svrgavanja vlade Kanade ili provincije; bez zakonskog ovlaštenja, saopšti ili učini dostupnim agentu države koja nije Kanada, vojne ili naučne informacije ili bilo koju skicu, plan, model, članak, bilješku

⁵⁷ Ustavni akt iz 1982, Kanadska povelja o slobodima i pravima, odjeljak 1, dostupno na: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-15.html>, dostupna je na linku: 20.12.2024.

⁵⁸ Krivični zakon Kanade, R.S.C., 1985, c. C-46; dostupn na: <https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-46.pdf>; pristup: 18.12.2024.

⁵⁹ Vidjeti Presudu Vrhovnog suda Kanade: R. v. Alex, 2017 SCC 37, [2017] 1 S.C.R. 967; dostupna na linku: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2017/2017scc37/2017scc37.html>; pristup: 18.12.2024.

Presuda Vrhovnog suda Kanade:
R. v. Lucas, 1998 CanLII 815 (SCC), [1998] 1 SCR 439; dostupna na linku: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1998/1998canlii815/1998canlii815.html>, pristup: 18.12.2024.

ili dokument vojnog ili naučnog karaktera za koje zna ili bi trebao znati da može biti korišten od strane te države u svrhe štetne po bezbjednost ili odbranu Kanade; sklopi zavjeru sa bilo kojom osobom da počini veleizdaju, ima namjeru da učini bilo šta što je veleizdaja ili i manifestuje tu namjeru otvorenim činom; ili sklopi zavjeru sa bilo kojom osobom da učini bilo šta iz odredbi zakona koji se odnose na izdaju na ili i manifestuje tu namjeru otvorenim činom.⁶⁰

Kanadski krivični zakon apsorbirao je krivično djelo pobune prema običajnom pravu i definirao djela protiv poretka koja u Poglavlju II Krivičnog zakona, pri čemu su neka djela spadaju u djelokrug izdaje, a druga u djelokrug pobune. Krivično djelo pobune zabranjuje radnje počinjene "s pobunjeničkom namjerom", međutim, nije dana sveobuhvatna definicija pojma "pobune". Čl.59. navodi da će se smatrati da je osoba koja je izvršila djelo na način da "podučava ili zagovara, ili objavljuje ili distribuira bilo koje pisanje koje zagovara korištenje sile, bez zakonskog ovlaštenja, kao sredstva za postizanje promjene vlasti u Kanadi". Djela pobune su "pobunjeničke riječi, pobunjenička kleveta i pobunjenička zavjera".⁶¹ Također, Zakonom o stranom miješanju i sigurnosti informacija dodatna krivična djela koji se smatraju i krivičnim djelom protiv ustavnog poretka u Kanadi⁶² Krivično djelo sabotaze je propisano kao zabranjena radnja štetna za sigurnost ili odbranu Kanade, ili sigurnost mornarice, vojske ili zračnih snaga bilo koje države osim Kanade koje su zakonito prisutne u Kanadi.⁶³

Komisija za reformu zakonodavstva u Kanadi je u svom Izvještaju br. 49 iz 1986. godine naprijed navedena krivična djela definisala kao „krivična djela protiv države“ i dala je određene preporuke koje su kasnije periodu inkorporirane kroz izmjene Krivičnog Zakona

⁶⁰ Član 46.(2) Krivičnog Zakona Kanade

Vidjeti Presudu Apelacionog suda Ontario: Frank v. Canada (Attorney General), 2015 ONCA 536 (CanLII), dostupna na <https://www.canlii.org/en/on/onca/doc/2015/2015onca536/2015onca536.html>; pristup: 20.12.2014
Vidjeti također Presudu Federalnog suda: Ka-Nee-Ka-Neet v. Canada, 2004 FC 1467 (CanLII); dostupna na <https://www.canlii.org/en/ca/fct/doc/1995/1995canlii3565/1995canlii3565.html>; pristup: 20.12.2024.

Izvor: Canadian Legal Information Institute na čijim web stranicama postoje sve presude relevantne za svaku odredbu Krivičnog zakona Kanade.

⁶¹ Vidjeti Presudu Vrhovnog suda Kanade Boucher v. the King, 1950 CanLII 2 (SCC), [1951] SCR 265; dostupna na <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1950/1950canlii2/1950canlii2.html#document>; pristup: 20.12.2024.

⁶² Foreign Interference and Security of Information Act (R.S.C., 1985, c. O-5), dostupan je na stranici: <https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/O-5.pdf>; pristup: 20.12.2024.

⁶³ Vidjeti Presudu Federalnog apelacionog suda: Sauvé v. Canada (Chief Electoral Officer) (C.A.), 1999 CanLII 9382 (FCA), [2000] 2 FC 117, dostupna na <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2002/2002scc68/2002scc68.html>; pristup: 8.12.2024.
Presudu Vrhovnog suda British Columbia: Millership v. British Columbia, 2003 BCSC 82, dostupna na: <https://ca.vlex.com/vid/millership-v-b-c-680719125>; pristup: 18.12.2024.

i donošenjem novog zakona u vezi špijunaže umjesto tadašnjeg Zakona o službenoj tajni.⁶⁴ Međutim, obilježja krivičnog djela su ostala identična Komisija imala svoje primjedbe sa aspekta poštivanja osnovnih prava svakog građanina Kanade. Kanadski pravni sistem sa svim svojim specifičnostima u vidu ustavnih konvencija iz common law ipak ima određene razlike u odnosu na klasični sistem parlamentarnog suvereniteta koji je prisutan u Ujedinjenom Kraljevstvu. Naime, kroz jurisprudenciju Vrhovnog suda je potvrđena supremaciji federalnog poretka u odnosu na pokrajine, dati su i konkretni razlozi zašto ne postoji pravo na pravnu i teritorijalnu secesiju pokrajina i stvorene su pravne pretpostavke za ograničenu parlamentarnu suverenost i kreiranje ustavne supremacije. Iako u kanadskom ustavu ne postoje izričite odredbe o kanadskom suverenitetu, ipak se kroz praksu Vrhovnog suda izvodi zaključak da suverenitet i teritorijalni integritet pripada Kanadi a ne pokrajinama.

4.3. Španija

Španija je Ustavom iz 1978. godine postala parlamentarna ustavna monarhija s Kraljem kao šefom države.⁶⁵ Iako, dakle, Ustav ima puno federalnih elemenata i *de facto* predviđa federalizaciju Španije osnivanjem autonomnih zajednica, namjerno se nigdje ne spominje pojam federacije, niti se autonomne zajednice igdje spominju kao „konstitutivne jedinice“⁶⁶. Poglavlje II Ustava Španije (čl. 55 – 65) razrađuje ustavni položaj monarhijske institucije, što podrazumijeva pravila o nasljeđivanju, namjesništvu, zaštiti i ovlaštenjima, etc. U pogledu teritorijalne organizacije španske države. član 137. Ustava propisuje posebna teritorijalnu organizaciju podijeljenu na: općine (municipios), provincije (provincias) i autonomne zajednice (comunidades autónomas). Parlamentarni oblik vlasti proizilazi iz modela odnos parlament-vlada (poglavlje V Ustava), tako i položaja Krune. Smatra da je Španija po ustavnom uređenju najbliža Italiji, različitoj po tome da garantuje asimetriju regija u samom tekstu Ustava (što Španija ne navodi).⁶⁷ Kao oblik složene države, može se zaključiti da se radi o regionalnoj državi.⁶⁸

Kao i u drugim državama složenog tipa, i u Španiji postoji izrazita tendencija pitanja secesije od strane autonomne zajednice Katalonija. U odluci Ustavnog suda Španije br.

⁶⁴ Izvještaj br. 49. Komisije za reformu zakonodavstva Kanade iz 1986. dostupan je na liku: https://publications.gc.ca/collections/collection_2022/jus/j32-1/J32-1-49-1986-eng.pdf; pristup: 22.12.2024.

⁶⁵ Ustav Španije, sa posljednim izmjenama i dopunama od 19.02.2024. dostupna je na stranici Senata: <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html?lang=en>; pristup: 21.12.2024.

Vidjeti: Augustin Robledo, *Constitutional law in Spain*, 2 edition, Kluwer Law International B.V, UK, 2018,

⁶⁶ Amir Šelo, op. cit., str. 258.

⁶⁷ O regionalnoj državi više u: Miodrag Jovičić Regionalna država, Beograd, 1996.

Miljenko Gotovac, Biljana Kostadinov, *Autonomne zajednice u Španjolskoj*, Pravnik, 42(86), str. 24. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/33874>, pristup: 22.03.2021

⁶⁸ Više o ovom, Luis Moreno.: *Decentralization in Spain*, Regijaal. Studies; Vol 36.4, 2002.

STC 31/2010 se posebno naglašava da se španski sistem „svodi na jedinstvo u Ustavu i jedinstvo čini pretpostavku ustavne strukturu države ("Ustav se zasniva na nespornom jedinstvu španske nacije (...)" : čl.2 Ustava) i inherentno ograničenje prava na autonomiju koje Ustav priznaje i garantuje. Sud je zaključio da Katalonija može biti „nacionalnost“ u neformalnom smislu, ni u jednom pravno relevantnom smislu nije „nacija“, jer „Ustav ne priznaje ništa osim španske nacije“. Prema tome, „suverenitet ne pripada Kataloniji.⁶⁹

U predmetu br. STC 114/2017 Predsjednik Vlade Španije podnio je zahtjev za ocjenu ustavnosti Zakona katalonskog Parlamenta 19/2017 od 6. septembra, tzv. *referendum o samoopredjeljenju*. Ustavni sud je u presudi čvrsto odbranio temelje španske ustavnosti, tako da je u tački FJ 5. A), obrazložio da se „ne može se konstituisati vlast koja će biti iznad osnovne norme, koja po svojoj volji afirmira autonomni parlament u otvorenom i izrazitom prkosu sili Ustava ili pravila koja su donesena na osnovu njega”, na takav način da je „regionalni zakonodavac zaboravio trajnu razliku između objektivnosti ustavne vlasti zasnovane na Ustavu i postupaka vlasti, koja nikada ne mogu prekoračiti ograničenja i nadležnosti koje su zasnovane na osnovu Ustava.“ Ako je „kao društvena, historijska stvarnost, Katalonija (i Španija u cjelini) postojala prije Ustava iz 1978. „, sa pravnog, ustavnog shvatanja, „ljudi iz Katalonije“(....) uključuju subjekt koji je, međutim, pravno konstituisan na osnovu ustavnog priznanja (na isti način na koji se to dešava sa "španskim narodom" kao u cjelini, „od koga proizlaze sva ovlaštenja države“, u skladu sa čl. 1.2 Ustava. Sud je u tački FJ.5. zaključio da „prevladavanje Ustava kao vrhovnog zakona, izričito postavljeno dalje u članu 9.1 Ustava, odnosi se na činjenicu da je sam Ustav rezultat stvaranja kao suverene nacije putem jedinstvenog entiteta, španskog naroda, kome pripada nacionalni suverenitet i od njega proizlaze sve državne ovlasti. Također treba istaknuti da nacionalni suverenitet, koji pripada španskom narodu, nužno podrazumijeva jedinstvo nacije (čl. 2. Ustava)“.⁷⁰ Donošenjem Zakona 19/2017, Parlament Katalonije je prema stavu Suda „ustao protiv nacionalnog suvereniteta koji pripada španskom narodu, pozivajući dio tog naroda da osporavajući jedinstvo nacije, odlučuje o sudbini zajedničke države (čl. 1.2 i 2 Ustava),...sa odgovarajućim kršenjem, dakle, ustavnog načela samouprave (čl. 2) i srž samog Statuta Katalonije (čl. 1 i 2 SAC), čime se krši njegov neposredni izvor autoriteta.“⁷¹ I konačno, Parlament Katalonije je, Zakonom 19/2017, otkazao *de facto*, na teritoriji Katalonije i za katalonski narod u cjelini, valjanost Ustava, Statuta autonomije i svih pravnih pravila koja se ne bi prilagodila diktatu nevažeće volje ovaj način, potpuno se postavio izvan zakona i ušao je na neprihvatljivu *de facto* teritoriju ... postojanje i djelotvornost bilo kojih prava koja Ustav i Statut koja mogu štititi sve

⁶⁹ Presuda Vrhovnog suda STC 31/2010, paragraf 12.

Presuda 31/2010 dostupna je na: <https://boe.es/boe/dias/2010/07/16/pdfs/BOE-A-2010-11409.pdf>; pristup : 21.12.2024.

⁷⁰ Presuda STC 114/2017, od 17.10.2017., dostupna je na: <https://www.boe.es/boe/dias/2017/10/24/pdfs/BOE-A-2017-12206.pdf> pristup: 21.12.2024.

⁷¹ Amir Šelo, op.cit., str. 283.

katalonske građane dovedeni su u najveću opasnost, ostavljajući ih na milost i nemilost sili koja potvrđuje da nema granica.

Ustavni sud je također u svojoj odluci sa aspekta međunarodnog prava obrazložio u kojim slučajevima postoji pravo na samoodređenje naroda, na koji se pozvao katalonski Parlament u preambuli zakona 19/2017., te je utvrdio da u konkretnom slučaju ne postoji to pravo u slučaju naroda Katalonije. U odnosu na međunarodno pravo, Sud je kritizirao pozivanje u preambuli na pravo na samoopredjeljenje katalonskog naroda. Obrazlažući postavku prava naroda na samoopredjeljenje, pozvao se na rezoluciju Generalne skupštine UN-a 1514 i Deklaraciju 50/6 u prilog tvrdnji da je takvo pravo ograničeno na vrlo specifične okolnosti i da ne uključuje pravo na otcjepljenje. Konkretno, pozvao se na zaštitnu klauzulu koja štiti „teritorijalni integritet ili političko jedinstvo“ država „koje se ponašaju u skladu s načelom jednakih prava i samoopredjeljenja naroda i stoga posjeduju vladu koja predstavlja cijeli narod koji pripada teritorija bez ikakve razlike“.⁷² U drugom odlomku je presuđeno da je katalonski zakon dalje prekršio osnovne ustavne principe koji su „istovremeno zajedničke vrijednosti država članica EU koje podupiru samu EU.“⁷² Prema tome, suverenitet i teritorijalni integritet pripadaju Španiji na osnovu relevantnih odredbi Ustava koji govore o jedinstvu španske nacije u cjelini.

Krivični zakon Španije u Glavi XXI govori „O krivičnim djelima protiv Ustava“. Tako član 472. propisuje pobunu. Osuda za krivično djelo pobuna izriče se onima koji nasilno i javno djeluju radi toga: da u potpunosti ili djelomično ukine, suspenduje ili dopuni Ustav; da u potpunosti ili djelomično uklone kralja ili kraljicu, regenta ili članove Regencije svih ili dijela njihovih prerogativa i ovlasti, ili da ih obavežu da izvrše djelo protivno njihovoj volji; spriječe slobodno održavanje izbora za javne funkcije; raspuste parlament ili bilo koju zakonodavnu skupštinu autonomne zajednice, kako bi ih spriječio da se sastaju, raspravljali ili rješavali, da bi ih prisilio da donesu bilo koju rezoluciju ili da im oduzmu bilo koju od pripisa ili njihova ovlaštenja; da proglasi nezavisnost bilo kog dijela nacionalne teritorije; zamijeni Vladu nacije ili Upravno vijeće autonomne zajednice drugom, ili koristiti ili koristiti sebe, ili oduzeti ovlasti Vladi ili Upravnom vijeću autonomne zajednice, ili bilo kojem od njenih članova, ili da spriječe ili ograniči njihovo slobodno vršenje, ili da primora bilo koga od njih da izvrši radnje protiv svoje volje; te odvрати od poslušnosti Vladi bilo koje oružane snage.⁷³

Po odredbi ovog člana je pred Državni tužilac Španije je podigao optužnicu protiv vođe secesionističkog pokreta za Kataloniju Carles Puigdemonta, ali je kasnije donošenjem Zakona o amnestiji 2024. godine amnestiran optužbi za pobunu i rušenje ustavnog poretka Španije.⁷⁴

⁷² Presuda STC 114/2017, op.cit. 114, FJ.5.D FJ.2.A.b

⁷³ Član 472. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, «BOE» núm. 281, de 24/11/1995.

⁷⁴ Ley Organica 1/2024 od 10 juna, BOE» núm. 141, dostupan na linku: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2024-11776>, pristup: 25.12.2024.

Kao posebno poglavlje u okviru Glave XXI Krivičnog zakona, propisana su krivična djela protiv Krune. Član 485. propisuje ko ubije kralja ili kraljicu ili princa ili princezu od Asturije, kaznit će se kaznom doživotnog zatvora zatvora koja se može promijeniti i ko ubije nekog od potomaka ili potomaka kralja ili kraljice, kraljice ili kraljičine supruge, regenta ili bilo kog člana namjesništva, kaznit će se kaznom zatvora od dvadeset do dvadeset pet godina, osim ako drugačije kažnjen strožom kaznom u drugoj odredbi ovog zakonika. Poglavlje III Glave XVI Krivičnog zakona propisuje krivična djela protiv institucija države i diobe vlasti. Ovdje se radi o djelima protupravnog spriječavanja vršenja vlasti krune i zakonodavnih tijela, kao i djelima teške klevete protiv najviših nosioca vlasti. Poglavlje XXII propisuje krivična djela protiv javnog poretka: pobunu, o napadima na vlast, njene agente i civilne službenike, te o otporu i neposlušnosti; kriminalnim organizacija, krivičnom djelu terorizma. Poglavlje XXIII Krivičnog zakona propisuje krivična djela izdaje i protiv mira ili nezavisnosti države i odbrane. Član 581. propisuje da izdaju na slijedeći način: „Španac koji navede stranu silu da objavi rat Španiji ili se s njom dogovori u tom cilju, kaznit će se kaznom zatvora od petnaest do dvadeset godina.“ Poglavlje II Glave XIII govori o krivičnim djelima koji ugrožavaju mir ili nezavisnost države.

Španija je izuzetan primjer uspješne regionalne države sa izuzetno dobrim propisima o diobi vlasti između centralnog nivoa i subnacionalnih jedinica. Također, kroz jurisprudenciju Ustavnog suda Španije, zajedno sa Vrhovnim sudom Kanade postavio je izuzetne standarde u pogledu pravnih pitanja secesionizma, kao i primjer propisivanja krivičnog zakonodavstva u pogledu zaštite ustavnog poretka države.

5. Ustavnopravna i krivičnopravna zaštita suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina je u složena država čije je ustavno uređenje propisano Ustavom kao Aneksom 4. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Nosilac suvereniteta i teritorijalnog integriteta u skladu sa Ustavom je država Bosna i Hercegovine.⁷⁵ Država Bosna i Hercegovina u skladu sa čl. I Ustava je subjekt

⁷⁵ Vidjeti Preambulu Ustava BiH, te čl. III.2.a); III.5., V.5, VI.3.a), te Amandman I (čl. VI.4.) Ustava BiH

Prijevod Ustava BiH na bosanski jezik preuzet sa web stranice Ustavnog suda BiH: https://www.ustavisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf; pristup: 25.12.2024.

Uporediti: Nedim Ademović, Jospeh Marko, Goran Marković: *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Konrad Adenauer Stiftung, Sarajevo, 2012.

Christian Steiner, Nedim Ademović, *Ustav BiH – Komentar*, Fondacija KAS, Sarajevo 2010.

međunarodnog prava i ona nastavlja kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine. Ona uživa potpuni i nepovredivi, suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost.

Kroz Ustav BiH, nadležnosti i jurisdikciju Ustavnog suda BiH u punom kapacitetu je proklamovan suverenitet i teritorijalni integritet, a što je pogotovo vidljivo u jurisprudenciji Ustavnog suda BiH. U tački 19. Odluke u predmetu U-5/98 Treća djelomična odluka III (Službeni glasnik BiH", broj 23/00) Ustavni sud Bosne i Hercegovine je utvrdio da se Preambula Ustava BiH mora smatrati sastavnim dijelom Ustava.". Sa time u vezi u Preambuli Ustava Bosne i Hercegovine propisan je“ i suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine“. Sa time u vezi, a na osnovu člana I/1, člana I/2 i člana III/3 b) Ustava Bosne i Hercegovine, poštujući suverenitet, teritorijalni integritet, nezavisnost i međunarodno pravni subjektivitet države Bosne i Hercegovine, sve institucije Bosne i Hercegovine, te organi subnacionalnih entiteta obavezni su da se pridržavaju, da provode i da štite Ustav Bosne i Hercegovine i zakone države Bosne i Hercegovine.

Ustavni sud BiH je Odluci U 26/01 („Službeni glasniku BiH“ broj 4/02) zaključio da čl. III5.a) Ustava BiH daje Bosni i Hercegovini pravo da preuzme „dodatne nadležnosti“. Prema tumačenju Ustavnog suda, radi se o tri takva slučaja: Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnosti (1) u onim stvarima u kojima se o tome postigne saglasnost entiteta; (2) u stvarima koje su predviđene u aneksima 5-8. Općeg okvirnog sporazuma; ili (3) koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu s podjelom nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine prema čl. III/3. i III/5. Ustava BiH. Usvajanjem zakona iz određene oblasti na nivou BiH materija koju propisuju ti zakoni postala je nadležnost BiH, bez obzira na to što ta nadležnost nije bila izričito propisana u članu III/3.a) Ustava BiH ili nekoj drugoj odredbi Ustava BiH, s obzirom na to da nadležnosti BiH nisu propisane samo navedenom ustavnom odredbom.

U Odluci U-1/11 koji se odnosio nadležnosti Republike Srpske da za reguliranje pravne materije koja je predmet Zakona o statusu državne imovine koja se nalazi na teritoriji Republike Srpske i pod zabranom je raspolaganja („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 135/10), Ustavni sud je zaključio da je pitanje regulisanja državne imovine u isključivoj nadležnosti Bosne i Hercegovine. Državna imovina je sredstvo provođenja javne vlasti i stoga je usko povezana s teritorijalnim i materijalnim nadležnostima organa javne vlasti, naime, s teritorijalnim integritetom i suverenitetom države.⁷⁶ U tački 72. Odluke U-1/11 Ustavni sud je konstatovao da izraz „Bosna i Hercegovina« iz Ustava BiH objedinjuje više značenja: najviši nivo vlasti u BiH, koji se zove „nivo vlasti Bosne i Hercegovine“, BiH kao međunarodnopravni subjekt, tj. kao suverenu državu i pravnog slijednika (S) Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine. Štaviše, izraz „Bosna i Hercegovine« nekada označava državu u svojoj cjelokupnosti, globalni sistem koji obuhvaća centralne institucije i entitete (tako npr. u članu I/1), a nekada označava viši nivo

⁷⁶ Odluka Ustavnog suda BiH U-1/11, tačka 63.

vlasti nasuprot nižih nivoa koje predstavljaju entiteti. Ustavni sud u tom smislu podsjeća na gore navedene karakteristike državne imovine, kao sredstva provođenja javne vlasti koja je usko povezana s teritorijalnim i materijalnim nadležnostima organa javne vlasti, naime, s teritorijalnim integritetom i suverenitetom države. Ipak, teritorijalni integritet i suverenitet su jasne državne karakteristike, kako slijedi iz alineje 6. Preambule u vezi s članom III/2.a) i članom III/5.a) Ustava. U skladu s tim odredbama, državna imovina reflektira državnost, suverenitet i teritorijalni integritet BiH. Prema tome, ona čini integralni dio ustavnih karakteristika i ovlaštenja države.⁷⁷

U tački 67. Odluke U-1/11 Ustavni sud je potvrdio supremaciju Ustava BiH u čl. III/3.b, tako da se ova odredba Ustava po uzoru na Ustav Sjedinjenih Država može nazvati „klauzula o supremaciji“. Ova odredba Ustava Bosne i Hercegovine propisuje kako se entiteti i sve njihove administrativne jedinice moraju u potpunosti pridržavati Ustava, kojim se stavljaju van snage zakonske odredbe Bosne i Hercegovine i ustavne i zakonske odredbe entiteta koje mu nisu saglasne. Time Ustav BiH uspostavlja normativnu hijerarhiju između državnog ustava i entitetskog pravnog sistema. Iz ovog odnosa proizlazi i sistem derogacije, počevši od samog entitetskog ustava, a što je Ustavni sud jasno pokazao u predmetu U 5/98: ustavne odredbe entiteta ne mogu biti suprotne odredbama Ustava BiH. Nakon ove, Ustavni sud je potvrdio svoj stav da državna imovina održava pitanje državnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH i u odlukama: U-8/19, U-4/21.

Zakoni subnacionalnih entiteta moraju biti u saglasnosti sa zakonima Bosne i Hercegovine, jer eventualna nesaglasnost propisa entiteta dovodi i pitanje povrede Ustava Bosne i Hercegovine. Naime, u tački. 41. Odluke U-25/13 Ustavni sud ukazao na stav da se zakoni Bosne i Hercegovine koje je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine smatraju [...] 'odlukama institucija Bosne i Hercegovine' iz člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine, te donošenje zakona od entiteta ili drugih administrativnih jedinica u Bosni i Hercegovini suprotno proceduri koju propisuju državni zakoni može dovesti u pitanje poštivanje odredaba člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine“. Dodatne nadležnosti koje se izvode iz isključivih nadležnosti države Bosne i Hercegovine i koje se također smatraju nadležnostima države Bosne i Hercegovine, saglasno praksi Ustavnog suda BiH nalazimo i u: čl. III.1., III.3. a) i b) u vezi sa članom II.2. i II.3. Ustava BiH; članu III.1. c) u vezi sa članovima II.3. k) i II.4. Ustava BiH; članu III.1. d) u vezi sa članom II.1., II.3.k) Ustava BiH; članu III.1.f.) u vezi sa članom II.3.b) c), e) i m) i članom II.2 Ustava BiH; članu III.1. e) i c) u vezi sa članom II.3. k) Ustava BiH; članu III.1. i) j), a u vezi sa članom II.3 Ustav BiH i članovima III.1., III.3. a) i b) u vezi sa članom II.2. i II.3.e) i članom 6. EKLJP.

⁷⁷ U-1/11, op cit., tačka 73.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine u Glavi XVI propisuje krivična djela protiv integriteta BiH,⁷⁸ a to su: napad na ustavni poredak (čl. 156.); ugrožavanje teritorijalne cjeline (čl. 157); sprečavanje borbe protiv neprijatelja (čl. 158.); služba u neprijateljskoj vojsci (čl. 159.); pomaganje neprijatelju (čl. 160.); podrivanje vojne i odbrambene moći (čl. 161.); oružana pobuna (čl. 162.); protivzakonito formiranje vojnih snaga (čl. 162a); protivzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama (162b); špijunaža (čl. 163.); odavanje državne tajne (čl. 164.); upućivanje i prebacivanje oružanih grupa ljudi, oružja i municije na teritoriju BiH, (čl. 165.); unošenje opasnih materija u BiH (čl. 166.); ubistvo predstavnika najviših institucija BiH (čl. 167.); otmica predstavnika najviših institucija BiH (čl. 168.); kažnjavanje za najteže oblike krivičnih djela (čl. 169.); i osnivanje udruženja ili nabavljanje sredstava za učinjenje krivičnih djela iz ove glave zakona, čl. 170. KZ BiH.

Čl. 156. stav (1) Krivičnog zakona propisuje napad na ustavni poredak, a koji normira da ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile, ili na neki drugi protivpravan način pokuša da promijeni ustavni poredak Bosne i Hercegovine ili da svrgne njene najviše institucije, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Za počinioca ovog krivičnog djela iz izreći će se mjera bezbjednosti zabrane vršenja dužnosti, a predviđeno je i nastupanje pravnih posljedica.⁷⁹

Ukoliko se ova obilježja ovog krivičnog djela uporede sa Krivičnim zakonom Kanade, onda se može zaključiti da je u bosanskohercegovačkom krivičnom zakonodavstvu ovo krivično djelo može nazvati i „veleizdaja“, jer su obilježja ovog krivičnog djela u njegovom osnovnom obliku pokušaj da se upotrebe fizičke sile ili prijetnjom odnosno na drugi protivpravan način promijeni ustavni poredak Bosne i Hercegovine. Zaštitni objekt Glave XVI je država i njene institucije, njen teritorijalni integritet i suverenitet, odnosno ustavni poredak Bosne i Hercegovine.

Pojmове ustavni poredak treba tumačiti u smislu ustavnih odredbi kojima se uređuje ustavni poredak BiH, a vezi institucija koji se odnosi, to se može povesti sa čl. 167. i čl. 168. Krivičnog zakona iz kojeg proizilazi da se radi o o instituciji Bosne i Hercegovine pri vršenju njegove službe, ili člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, predsjedavajućeg Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, predsjednika domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, predsjednika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, predsjednika Suda Bosne i Hercegovine ili glavnog tužioca Bosne i Hercegovine. Radi se dakle o opštem krivičnom djelu iz Glave XVI i sva ostala krivična djela iz ove glave samo su

⁷⁸ Sl. glasnik BiH", br. 3/03, 32/03 - ispr., 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23

⁷⁹ Član 156. stav (3) Krivičnog zakona BiH propisuje da osuda za krivična djela napad na ustavni poredak ovog člana ima za pravnu posljedicu osude: prestanak službene dužnosti i prestanak zaposlenja; oduzimanje odlikovanja; zabranu vršenja službene dužnosti u zakonodavnom, izvršnom, pravosudnom, upravnom ili bilo kojem organu koji se u cijelosti ili djelomično finansira iz javnih sredstava; i zabranu sticanja službene dužnosti u zakonodavnom, izvršnom, pravosudnom, upravnom ili bilo kojem organu koji se u cijelosti ili djelomično finansira iz javnih sredstava.

posebni oblici ovog djela. Kao takvo ono je supsidijarnog karaktera i primjenjuje samo ako nisu ispunjeni uslovi za primjenu tih djela.⁸⁰

Drugo najvažnije krivično djelo iz Glave XVI krivično djelo ugrožavanja teritorijalne cjeline iz člana 157. Ova odredba propije da ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile, ili na neki drugi protivpravan način pokuša da otcijepi dio teritorije Bosne i Hercegovine ili da dio njene teritorije pripoji drugoj državi, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Također, počinioca ovog krivičnog djela iz izreći će se mjera bezbjednosti zabrane vršenja dužnosti, a predviđeno je i nastupanje pravnih posljedica.⁸¹ Objekt zaštite ovog krivičnog djela je teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, odnosno njen suverenitet.

Ono što je karakteristično za oba ova krivična djela jeste da se radnja ogleda u pojmu pokušaja, što znači da nisu precizno obuhvaćane i pripremna radnje.⁸² Ipak treba imati na umu i odredbu čl. 248. Krivičnog zakona (Pripremanje krivičnog djela) kao inkriminaciju opšteg karaktera. Očigledan primjer toga su bile pripremne aktivnosti u vezi provođenja Odluke o raspisivanju republičkog referenduma broj 02/1-021-894/16 od 15. jula 2016. godine ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 68/16), za koju je u tački 2. dispozitiva ove odluke utvrđeno da nije u saglasnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine, te suprotno nalogu Ustavnog suda iz Odluke o privremenoj mjeri broj U 10/16 od 17. septembra 2016. godine ("Službeni glasnik BiH" broj 74/16). Ustavni sud je u Odluci U 10/16 („Službeni glasnik BiH“ 94/16) poništio Odluku o raspisivanju referenduma i rezultate referenduma održanog 25. septembra 2016. godine. U konkretnom slučaju radilo se o referendumu sa utvrđenim referendumskim pitanjem "Da li podržavate da se 9. januar obilježava i slavi kao Dan Republike Srpske“⁸³

Sud Bosne i Hercegovine je na osnovu čl. 7. stav (2) tačka a) Zakona o Sudu BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 49/09, 74/09, 97/09) nadležan za krivična djela utvrđena zakonima Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH kada ta krivična djela ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost, državnu bezbjednost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine.

⁸⁰ Vidjeti: Miloš Babić, Ljiljanka Filipović, *Komentari krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope/Evropska komisija, Sarajevo, 2005., str.528-529.

⁸¹ Isto kao i kod člana 156. Krivičnog zakona BiH

⁸² Miloš Babić, Ljiljanka Filipović, et al, op. cit. str. 530.

⁸³ Sličnim pitanjima se Ustavni sud bavio i u Odluci U-4/22 a koja se ticala ustavnosti Deklaracije o ustavnim principima broj 02/1-021- 1034/21 od 10. decembra 2021. godine, Zaključaka u vezi Informacije o prenosu nadležnosti sa Republike Srpske na nivo BiH u oblasti odbrane i sigurnosti broj 02/1-021-1033/21 od 10. decembra 2021., Zaključaka u vezi Informacije o prenosu nadležnosti u oblasti indirektnog oporezivanja broj 02/1-021-1031/21 od 10. decembra 2021. godine,, Zaključaka u vezi Informacije o prenosu nadležnosti sa Republike Srpske na nivo BiH broj 02/1-021-1030/21 od 10. decembra 2021. godine.

Odluka U-2/22 dostupna je na stranici Ustavnog suda BiH: https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-2-22-1323203.pdf; pristup: 28.12.2024.

Krivičnim zakonom BiH nije propisana sabotaza kao krivično djelo protiv integriteta BiH, nego je ona propisana kao računalna sabotaza u čl. 398. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine,⁸⁴ diverzija u čl. 298. i sabotaza u članu 290. Krivičnog zakonika Republike Srpske,⁸⁵ te računarska sabotaza u čl. 398. Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.⁸⁶

Pred Sudom Bosne i Hercegovine, na dan 18.11.2024. godine nema podignutih ni potvrđenih optužnica krivična djela iz Glave XVI Krivičnog zakona BiH, te je zaključno sa 18.11.2024. godine izrečeno je ukupno 13 pravosnažnih presuda za krivična djela iz Glave XVI Krivičnog zakona BiH i to za član 164. i član 162b Krivičnog zakona BiH: za krivično djelo odavanje tajnih podataka iz člana 164. KZ BiH- 2 oslobađajuće presude, s tim da je u jednoj presudi u odnosu na jedno lice je odbijena optužba; za krivično djelo protuzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz člana 162b. KZ BiH- 11 presuda od čega je njih 10 osuđujućih, dok je jedna presuda oslobađajuća. Raspon kazni zatvora izrečenih osuđujućim presudama iznosi od 1 godine do 3 godine i 6 mjeseci.⁸⁷

Suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine su zaštićeni Ustavom BiH i relevantnim odredbama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine. U tom pogledu od nemjerljive važnosti je Ustavni sud Bosne i Hercegovine čije su nadležnosti propisane Ustavom BiH. Samo u 2024. godini Ustavni sud je proglasio neustavnim pojedine odredbe Zakona o imunitetu Republike Srpske („Službeni glasnik RS” 39/24) u predmetu br. U-14/24 i kompletan Izborni zakon Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 61/24) u predmetu br. U-12/24, kao i drugi predmeti.⁸⁸

Ono što je posebno zabrinjavajuće sa aspekta pravne sigurnosti je da ne postoje podignute optužnice u pogledu neizvršenja odluka Ustavnog suda, a koje je propisano kao krivično djelo u čl. 239. Krivičnog zakona (Neizvršenje odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine, Doma za ljudska prava ili Evropskog suda za ljudska prava).

⁸⁴ Krivični zakon Federacije BiH („Službene novine FBiH”, br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23)

⁸⁵ Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS”, br. 64/17, 104/18 - odluka US, 15/21, 89/21, 73/23, „Sl. glasnik BiH”, br. 9/24 - odluka US BiH i „Sl. glasnik RS” 105/24 - odluka US)

⁸⁶ Krivični zakon Brčko Distrikta BiH („Sl. glasnik BD BiH”, br. 19/20 - prečišćen tekst, 3/24 i 14/24)

⁸⁷ Podaci dobiveni od Suda BiH na osnovu Zahtjeva za pristup informacijama od 21.11.2024.

⁸⁸ U toku je i postupak za ocjenu ustavnosti Zakona o referendumu i građanskoj inicijativi („Službeni glasnik RS“ br. 61/24). Iz sadržaja odredbi ovih zakona može se izvesti zaključak da se radilo o pripremi za buduću pravnu secesiju Republike Srpske od pravnog sistema Bosne i Hercegovine.

6. Umjesto zaključka

Izučavanje uporednih ustavnih sistema je od izuzetne važnosti u kontekstu pitanja suvereniteta i teritorijalnog integritete savremene države. Ustavna država je jedno od najvećih dostignuće u historiji države i prava, te uz međunarodne dokumente predstavlja najefikasniji mehanizam zaštite pojedinca – građanina. Kao takva, država i pravni sistem traže odgovarajuću pravnu zaštitu. Kroz ovaj rad se na primjeru 4 složene države iz dvije različite pravne tradicije pokazalo da je kombinacija ustavnog i krivičnog prava predstavlja izuzetan način da se atributi državnosti u vidu suvereniteta i teritorijalnog integriteta mogu institucionalno i efikasno očuvati.

U kontekstu složenih država, veoma važno je uloga ustavnosudskih organa kao tumača i čuvara složenih država (federacija, regionalnih država i drugih oblika složenih država). Ustavnosudski organi kroz svoju praksu su postavili standarde u pogledu zaštite suvereniteta i teritorijalnog integriteta države. Pitanje secesionizma je izuzetno izraženo u složenim državama i u tom pogledu bavljenje uporednim ustavnim sistemima može pomoći izazovima sa kojima se susreće Bosna i Hercegovina u osporavanju svog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Izazovi i pitanja sigurnosti dobivaju svakim danom svoj transnacionalni značaj, te je u tom pogledu krivično zakonodavstvo se treba prilagođavati i novim oblicima napada na ustavni poredak (špijunaža, sabotaža). U kontekstu Bosne i Hercegovine, sa primjera Kanade se može vidjeti da je potrebno definisati pitanje ključne državne infrastrukture i definisanja sabotaže u Krivičnom zakonu BIH.

U osnovni oblik krivičnog djela napada na ustavni poredak iz Glave XVI Krivičnog zakona BIH je potrebno inkriminisati i pripremne radnje, jer se na primjeru neustavnog referenduma može vidjeti da je velik spektar radnji koje prethode izvršenju krivičnog djela napada na ustavni poredak.

Sa primjera Španije se može izvesti zaključak da i Bosna i Hercegovina može u svom krivičnom zakonodavstvu propisati i krivična djela protiv Ustava Bosne i Hercegovine. Kao preporuka, iz postojećeg člana 239. Krivičnog zakona BIH se može izdvojiti neizvršenje odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, koje bi postalo zasebno krivično u okviru novih odredbi krivičnih djela protiv Ustava Bosne i Hercegovine. Ipak, ni navedena preporuka ne amnestira rad pravosudnih organa Bosne i Hercegovine u pogledu vođenja krivičnog postupka i na osnovu postojećeg člana 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

LITERATURA

1. Adam Dodek: *Canadian Constitution*, Dundurn, Toronto, 2013
2. Allan Brewer-Carias : *Judicial Review – Comparative Constitutional Law Essays, lectures and courses (1985–2011)*, Fundación de Derecho Público, Caracas, 2014.
3. Amir Šelo, *Ustavno sudstvo u složenim državama i njegova uloga u oblikovanju ustavnog sistema*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Mostar, 2022

4. Besim Ibrahimpašić, *Politički delikt: prilog učenju o krivičnim djelima protiv države*, Veselin Masleša, 1963.
5. Brian Galligan, Scott Brenton, *Constitutional Conventions in Westminster Systems*, Cambridge university press, 2015.
6. Christian Marxsen, *The Concept of Territorial Integrity in International Law – What Are the Implications for Crimea?* Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg Journal of International Law, 2001
7. Christian Steiner, Nedim Ademović, *Ustav BiH – Komentar*, Fondacija KAS, Sarajevo 2010.
8. Donald Kommers., John Finn, Gary Jacobsohn, *American Constitutional Law vol 1.*, 3rd ed., Rowman & littlefield publishers, US, 2010
9. Edin Šarčević: *Suverenitet- Pojam i modeli*, Pravna misao, br. 7-12/95, Sarajevo,
10. Francis Harry Hinsley, *Suverenitet*, Zagreb, August Cesarec, 2002.
11. Georg Jellinek, *Die Lehre von den Staatenverbindungen*,., Beč, 1882.,
12. Ian Mitchell, *The Trial of Jefferson Davis and the Treason Controversy*, 39 N. KY. L. REv., 2012.,
13. Ivo Politeo, *Politički delikt*, narodne knjižnice, Zagreb, 1921.
14. Jean Bodin, *Šest knjiga o republici (izbor)*, I, Zagreb, Politička kultura, 2002.,
15. Jean Jacques Rousseau, *Rasprava o porijeklu i osnovama nejednakosti među ljudima, Društveni ugovor*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.
16. Jennifer Smith, Marcella Firmini, *The Crown in Canada*; u knjizi: *The Oxford Handbook of the Canadian Constitution*, Oxford university press, New York, 2017
17. John. G. Bellamy, *The Law of tresason in the later middle ages*, Cambrifge university press, 2004.
18. Jovan Đorđević, *Osnovna pitanja federalne države*, Izdavačka kuća Poltika i društvo, Beograd, 1940.
19. Kelsen Hans, *Problem suverenosti i teorija međunarodnog prava*, Beograd, 2003.,
20. Kermit Hall., James Ely. Jr., Joel Grossman.: *The Oxford companion to The Supreme court of the United States*, 2nd ed., New York, 2005
21. Lassa Oppenheim, *International Law*, 7th ed. by Lauterpacht, 1952, str. 154., Izvor: International legal theory, American Society of International Law Interest Group on the Theory of International Law, Vol, 2001
22. Luis Moreno.: *Decentralization in Spain*, Regijaal. Studies; Vol 36.4, 2002.
23. Michael Garcia, Caitlin Laewis, et al: *The Constitution of USA, Analysis and interpretation*, US Government Publishing Office, Washinhton, 2017
24. Michael Haad, *Crimes against state, from treason to terrorism*, Routledge, London/New York, 2016.
25. Michael L. Smith, *Constitutional crimes*, North Dakota Law Reviw, br. 99:2, 2024.
26. Miloš Babić, Ljiljanka Filipović, *Komentari krivičnih zakona u BIH*, Vijeće Evrope/Evropska unija, Sarajevo, 2005

27. Miljenko Gotovac, Biljana Kostadinov, *Autonomne zajednice u Španjolskoj*, Pravnik, 42(86), 2008.
28. Miodrag Jovičić *Regionalna država*, Beograd, 1996.
29. Nedim Ademović, Jospeh Marko, Goran Marković: *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Konrad Adenauer Stiftung, Sarajevo, 2012.
30. Nurko Pobrić, *Ustavno pravo*, Slovo, Mostar, 2000
31. Pedro Tenerio Sánchez, *Comparative Law in the Decisions of the Spanish Constitutional Court*, Percorsi Costituzionali, br. 3, Ed. Jovene Editore, 2017
32. Pedro Tenorio Sánchez Relationship Supreme court – Constitutional court in Spain, UNED. Revista de Derecho Político N.º 97, 2016.
33. Petar Bojanić, Ivan Milenković, *Suveren i suverenost – između pojma fikcije i političke emocije*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.,
34. Peter Russell, *The Patriation and Quebec Veto References: The Supreme Court Wrestles with the Political Part of the Constitution.*" The Supreme Court Law Review: Osgoode's Annual Constitutional Cases Conference 54., 2011
35. *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007
36. Thomas Hobbes, *Levijatan ili građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2004.,
37. Vesna Nikolić Ristanović, Slobodanka Kostatinović Vilić, *Kriminologija*, Prometej, Beograd, 2018.
38. William T. Mayton, *Toward a Theory of First Amendment Process: Injunctions of Speech, Subsequent Punishment, and the Costs of the Prior Restraint Doctrine*, 67 CORNELL L. REv. 245, (1982), str. 257-259.

Pravni izvori:

1. Ustav Sjedinjenih Država preuzet sa stranice:
https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm
2. Ustavni akti Kanade, preuzeto sa: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/Const_index.html
3. Ustav Španije sa izmjenama i dopunama,
4. <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html?lang=en>
5. Ustav Bosne i Hercegovine, preuzet sa stranice Ustavnog suda BIH:
https://www.ustavisud.ba/public/download/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf
6. US Code title 18, preuzet sa stranice:
<https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim>

7. Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46), preuzet sa stranice: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>
8. Penal Code (Ley organica. 10/1995), preuzet sa stranice: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documentos/Criminal_Code_2016.pdf
9. Krivični zakon BiH („Sl. glasnik BiH", br. 3/03, 32/03 - ispr., 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23)

Amir Šelo, Ph.D.

Ministry of Justice, Administration and Local Self-Government of the Herzegovina-Nerevan Canton

CONSTITUTIONAL AND CRIMINAL PROTECTION OF SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY OF THE STATE

Summary: The sovereignty of a state implies that only and exclusively the government of that state can function and exist on its territory. At the same time, the sovereignty of a state also implies its absolute independence in relation to all other states. These principles guarantee its external sovereignty. Internal sovereignty guarantees the highest possible authority within its borders, which means that there can be no question of exercising any form of authority by lower levels unless the state has transferred this right to them by some normative act. The concept of sovereignty is closely related to the concept of territorial integrity of the state, which implies the territorial integrity of the state and its indivisibility.

Territorial integrity and sovereignty represent one of the main characteristics of today's states. A particular challenge today is the issue of sovereignty, which arises in complex states such as federations and regional states, as well as in other forms of states.

The aim of the paper is to determine, through comparative legal analysis, the way in which the sovereignty and territorial integrity of a state are protected by the constitution and criminal law, through specific examples of certain states.

Keywords: constitution, sovereignty, territorial integrity, criminal law